

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Економіко-гуманітарний інститут.
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, назва факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломної магістерської роботи
магістра
(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему

Управління грошовими активами
в банківській діяльності
компанії

Виконав: студент 6 курсу, групи ФЕУ-Ш
спеціальності (напряму підготовки)
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва напряму підготовки, спеціальності)

Левченко Ю. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник

Аверинченко У. Р.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

Тарасенко М. В.

(прізвище та ініціали)

м. Запоріжжя
2017 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет ЕГП, ФЕУ
Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування
Рівень вищої освіти (освітній ступінь) магістр
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва)
Напрямок підготовки 072»Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Г.Р.Н., доцент
Терещук С.В.
"14" грудня 2017 року

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Левченко Катерина Фаринівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи Управління грошовими активами підприємства (банківської компанії)

Рівень проекту роботи Асистент Г.Р.Н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом вищого навчального закладу від "08" 10 2017 року № 370

Строк подання студентом роботи 12.12.2017р.

Вихідні дані до роботи 1) Звіт про грошові активи ПАТ "Укробанк" за періодом 2014-2016рр. 2) Звіт про грошові активи, за періодом 2014-2016рр. 3) Звіт про грошові активи ПАТ "Укробанк" за періодом 2014-2016рр. 4) Звіт про грошові активи ПАТ "Укробанк" за періодом 2014-2016рр.

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Управління грошовими активами на підприємстві. 2) Аналіз грошових активів підприємства. 3) Угосподарення грошовими активами підприємства. 4) Охорона грошів та грошова в паразитичній економіці.

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Лист 3 з 4-х грошових коштів у грошових активах підприємства. Лист 1 з 5-ти грошових активів підприємства. Лист 1 з 6-ти грошових активів підприємства. Лист 1 з 7-ми грошових активів підприємства. Лист 1 з 8-ми грошових активів підприємства.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконав завдання
1	Андрющенко І.Є. к.е.н, доцент	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
2	Андрющенко І.Є. к.е.н, доцент	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
3	Андрющенко І.Є. к.е.н, доцент	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
4	Журавель С.М. старш. викладач	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Нормоконтролер	Чередниченко Н.О., ст.викл.	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

7. Дата видачі завдання 2 жовтня 2016р

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Прим
1	Збір матеріалу на проектування	15.09 - 30.09	
2	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проектування	1.10 - 20.09	
3	Виконання теоретичної частини роботи	29.09 - 30.09	
4	Виконання графічної частини роботи	01.10 - 30.09	
5	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи	08.10 - 09.10	
6	Перевірка роботи керівником, консультантами	10.10 - 08.11	
7	Попередній захист роботи	10.11.17	
8	Переплітання оформлення дипломної магістерської роботи	20.11.17	
9	Захист роботи у ЕК	15.12.17	

Студент

[Signature] Левченко *
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

[Signature] Андрющенко
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Левченко К.В. **Управління грошовими активами підприємства (банку, страхової компанії).** – Дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр фінансів, банківської справи та страхування. – Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, Запорізький національний технічний університет, 2017.

Магістерська дипломна робота присвячена розробці шляхів вдосконалення процесу управління та оптимізування джерел формування грошових активів підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат».

Проведено пошук ефективних механізмів управління грошовими активами підприємства, необхідність розробки певної фінансової стратегії на даному етапі розвитку підприємства.

Зроблені розрахунки показників, що оцінюють діяльність підприємства, та його фінансовий стан. Проілюстрована удосконалена схема управління грошовими потоками на підприємстві.

Було визначено конкретні напрямки вдосконалення механізму управління грошових потоків підприємства. Розроблені шляхи управління грошовими активами підприємства.

Ключові слова: ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, ГРОШОВІ АКТИВИ, ГРОШОВИЙ ПОТІК, АНАЛІЗ, КАПІТАЛ, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, СТІЙКІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ.

ANNOTATION

Levchenko K.V. Management of assets (of the bank and insurance company)

Diploma master's degree work.

Diploma master's degree work from speciality 072 master's degrees of finances, banking and insurance. it is Department finances, banking and insurance, Zaporozhia national technical universitet, 2017.

Master's degree diploma work is devoted development of ways of perfection of process of management and optimization of sources of forming of money assets of enterprise STALEMATE the «Zaporozhia abrasive combine».

The search of effective mechanisms of management of money assets of enterprise is conducted, necessity of development of certain financial strategy on this stage of development of enterprise.

Done calculations of indexes which estimate activity of enterprise, and him the financial state. The improved chart of management money streams is illustrated on an enterprise.

Concrete directions of perfection of mechanism of management of money stream of enterprise were certain. Developed ways of management of money assets of enterprise

Keywords: FINANCIAL ACTIVITY, MONEY ASSETS, MONEY POTOK, ANALYSIS, CAPITAL, PROFITABILITY, FIRMNESS, EFFICIENCY, MANAGEMENT.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Левченко К.В. Рух грошових коштів підприємства [Електронний ресурс] / К.В. Левченко, І.Є. Андрющенко // Ефективна економіка – 2017 - №10. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
2. Сучасні тенденції трансформації економіки та управління: Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 20-21 жовтня 2017 р. -Київ: Таврійський національний технічний університет В.І.Вернадського, 2017.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ	
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	12
1.1 Поняття грошового потоку, його склад та значення в забезпеченні кругообігу капіталу	12
1.2 Управління грошовими потоками	16
1.3 Управління грошовими потоками від операційної діяльності	20
1.4 Управління грошовими потоками від інвестиційної і фінансової діяльності	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА	31
2.1 Загальна характеристика підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат»	31
2.2 Аналіз управління фінансовими результатами діяльності підприємстві	36
2.3 Факторний аналіз управління рентабельності реалізованої продукції	42
2.4 Аналіз управління рентабельністю капіталу	47
2.5 Аналіз управління рентабельністю виробничих фондів	51
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	55
3.1 Удосконалення системи управління грошовими потоками ПАТ	55

«Запорізький абразивний комбінат

3.2 Механізм управління грошовими потоками на підприємстві та
шляхи його 62
удосконалення

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЯХ 73

ВИСНОВКИ 89

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 94

Додаток А. Звіт про фінансовий стан Пат «Запорізький абразивний
комбінат» за 2015-2016рр 99

Додаток Б. Звіт про фінансові результати 2015-2016рр 102

Додаток В. Звіт про рух грошових коштів ПАТ «Запорізький
абразивний комбінат» 104

Додаток Г. Звіт про власний капітал ПАТ «Запорізький абразивний
комбінат» за 2015-2016рр. 108

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ
ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І
ТЕРМІНІВ**

ВИК	-	виконавець;
ГРН	-	гривня;
КОП	-	копійка;
РИС	-	рисунок;
С	-	сторінка;
ТАБЛ	-	таблиця;

ВСТУП

Самостійність підприємств України щодо прийняття управлінських рішень передбачає створення інформаційної системи, яка забезпечує спеціалістів достовірною і своєчасною інформацією про стан і рух активів, у тому числі грошових коштів. Негативні чинники, характерні для перехідного етапу реформування вітчизняної економіки, недоліки змісту фінансової звітності, недосконалість внутрішньої системи контролю мобілізації й розміщення грошових коштів призвели до зниження платоспроможності більшості підприємств. Одним із шляхів подолання фінансової кризи є формування достатнього обсягу ліквідних активів для покриття інвестиційних потреб підприємства і підтримання належного рівня його платоспроможності.

У найбільш загальному вигляді проблемами формуванням та управлінням грошових активів підприємства займалися такі видатні вчені як Ф.Ф. Бутинця, С.В. Голова, В.І. Єфіменка, М.І. Горбатка, В.М. Івахненка, М.Р. Лучка, М.В. Кужельного, М.Я. Остап'юка, Є.В. Мниха, П.Я. Поповича, М.С. Пушкаря, В.С. Рудницького, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченка, І.Д. Фаріона, С.І. Шкарабана та інших. Серед зарубіжних авторів згадані питання розглядалися у наукових працях М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, В.В. Ковальова, М.Н. Крейніної, В.Ф. Палія, Р.С. Сайфуліна, А.Д. Шеремета та інших.

Метою дипломної роботи є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо сутності грошових активів підприємства в умовах ринкових відносин.

Завданнями дипломної роботи є: проаналізувати грошові активи підприємства та ефективність їх використання. Розглянути загальну характеристику грошових активів підприємства:

- дослідити методи обчислення;
- вивчити джерела формування;

- обстежити показники стану і ефективності використання.

Проаналізувати грошові активи і підвищення ефективності їх використання:

- здійснити аналіз обсягу, складу і руху грошових активів і коштів підприємства;
- проаналізувати фінансові результати діяльності підприємства, факторний аналіз рентабельності реалізованої продукції, аналіз рентабельності капіталу (активів), аналіз складу і джерел утворення майна підприємства, аналіз фінансової стійкості підприємства.

Намітити шляхи удосконалення грошових активів підприємств та ефективність їх використання:

- розглянути шляхи підвищення ефективності управління грошовими активами підприємства;
- дослідити оптимізацію грошових потоків підприємства.

Об'єктом дипломної роботи є дослідження процесу створення грошових активів підприємства, ефективність їх використання.

Предметом дипломної роботи є дослідження грошових активів підприємства.

Методи дослідження. Загальний аналіз літературних джерел, статистичний аналіз, фінансовий аналіз, аналітичний, балансовий, фінансових коефіцієнтів, ланцюгових підстановок, елементарні методи обробки показників у динаміці.

Функціонування підприємства неможливе без використання фінансових ресурсів. Основне місце серед вказаної сукупності займають грошові кошти. Їх надходження формується в результаті господарських операцій і витрачання вимагає суворого цільового спрямування на досягнення поставлених господарських завдань підприємства. Порушення вказаних умов призводить до дисбалансу інших складових господарських засобів, технічної відсталості виробництва, фінансової залежності суб'єкта господарювання. Таким чином,

ефективність управління найбільш ліквідними ресурсами, що залежить від своєчасного та оптимального контролю використання коштів, визначає рівень фінансової стабільності й можливість подальшого розвитку підприємства. Тобто, грошові кошти є одним з вагомих факторів, що визначають фінансове становище підприємства, його життєздатність.

Значущість та роль грошей на рівні підприємства обумовлює доцільність їх окремого детального дослідження, визначення стратегії і тактики управління формуванням та використанням. Розмір залишку грошових активів, які знаходяться в розпорядженні підприємства, визначає рівень його платоспроможності, впливає на тривалість операційного циклу, а, відповідно, і на розмір фінансових ресурсів, інвестованих в оборотні активи, а також характеризує, певною мірою, інвестиційний потенціал здійснення короткострокових фінансових вкладень.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Поняття грошового потоку, його склад та значення в забезпеченні кругообігу капіталу

Грошові потоки — це надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів у результаті виробничо-господарської діяльності підприємств.

Грошові кошти використовуються для фінансування поточних операцій і включають кошти у касі та кошти на банківських рахунках підприємств. До еквівалентів грошових коштів відносять короткострокові фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у грошові кошти і мають незначний ризик зміни вартості. До них належать цінні папери зі строком погашення до трьох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо) [4,с.105].

Інформацію про рух грошових коштів на підприємстві відображає форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”.

Ефективність управління грошовими потоками визначається впливом цього процесу на платоспроможність підприємства, швидкість обороту обігового капіталу, обсяги залучених коштів та кредиторську заборгованість, а в кінцевому результаті на рентабельність підприємства та його конкурентні позиції. Можна виділити такі напрямки грошових потоків:

- відшкодування витрат на виробництво і реалізацію продукції та за отримані послуги;
- виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками та іншими підприємствами;
- формування фондів грошових коштів;
- здійснення фінансових та інвестиційних операцій.

Різниця між загальною сумою валового доходу та сумою валових витрат складає чистий грошовий потік. Це один із найважливіших показників

фінансового стану підприємства.

Якщо значення чистого грошового потоку від'ємне, це означає, що підприємство балансує на межі банкрутства. Наявність додатного грошового потоку дає підприємству можливість сформувати фонди грошових коштів для свого подальшого розвитку.

Залежно від видів діяльності розрізняють грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Операційна діяльність — це основна діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції (послуг, робіт), забезпечує основну частку доходу і є головною метою створення підприємства [10,с.52]. Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності відображено на рис. 1.1.

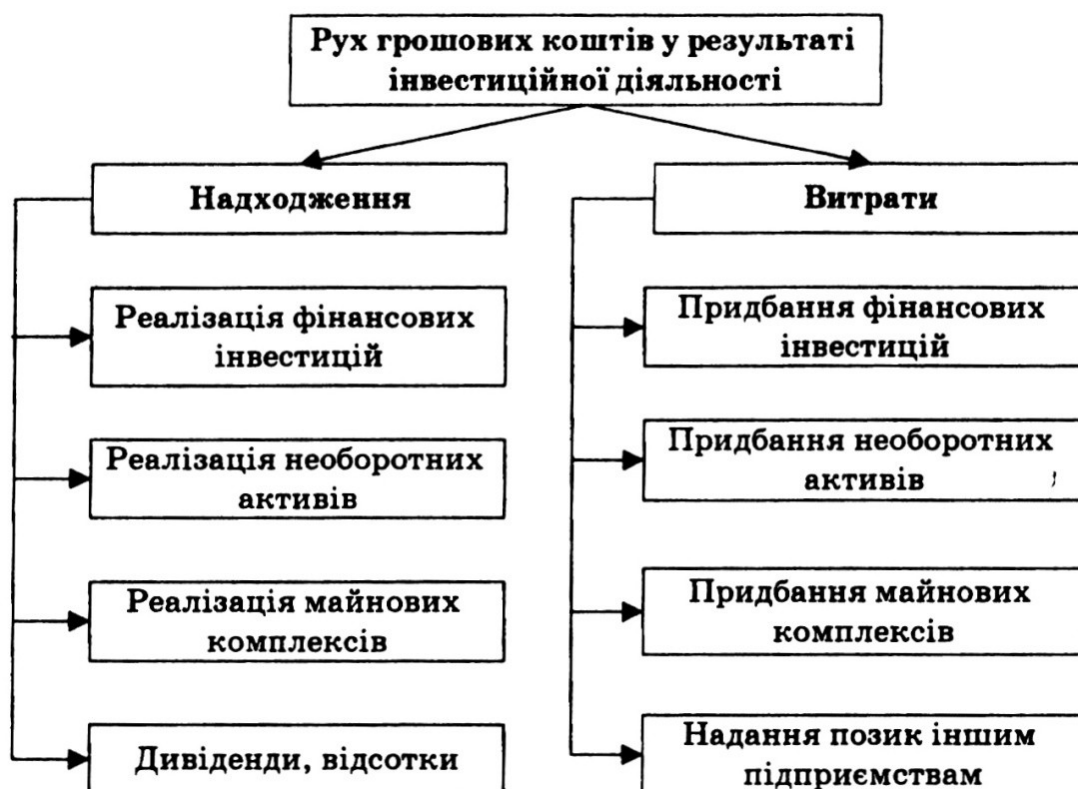

Рис.1.1 Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності

Інвестиційна діяльність — це сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів

[32,с.248].Схематично рух грошових коштів представлено на рис. 1.2.

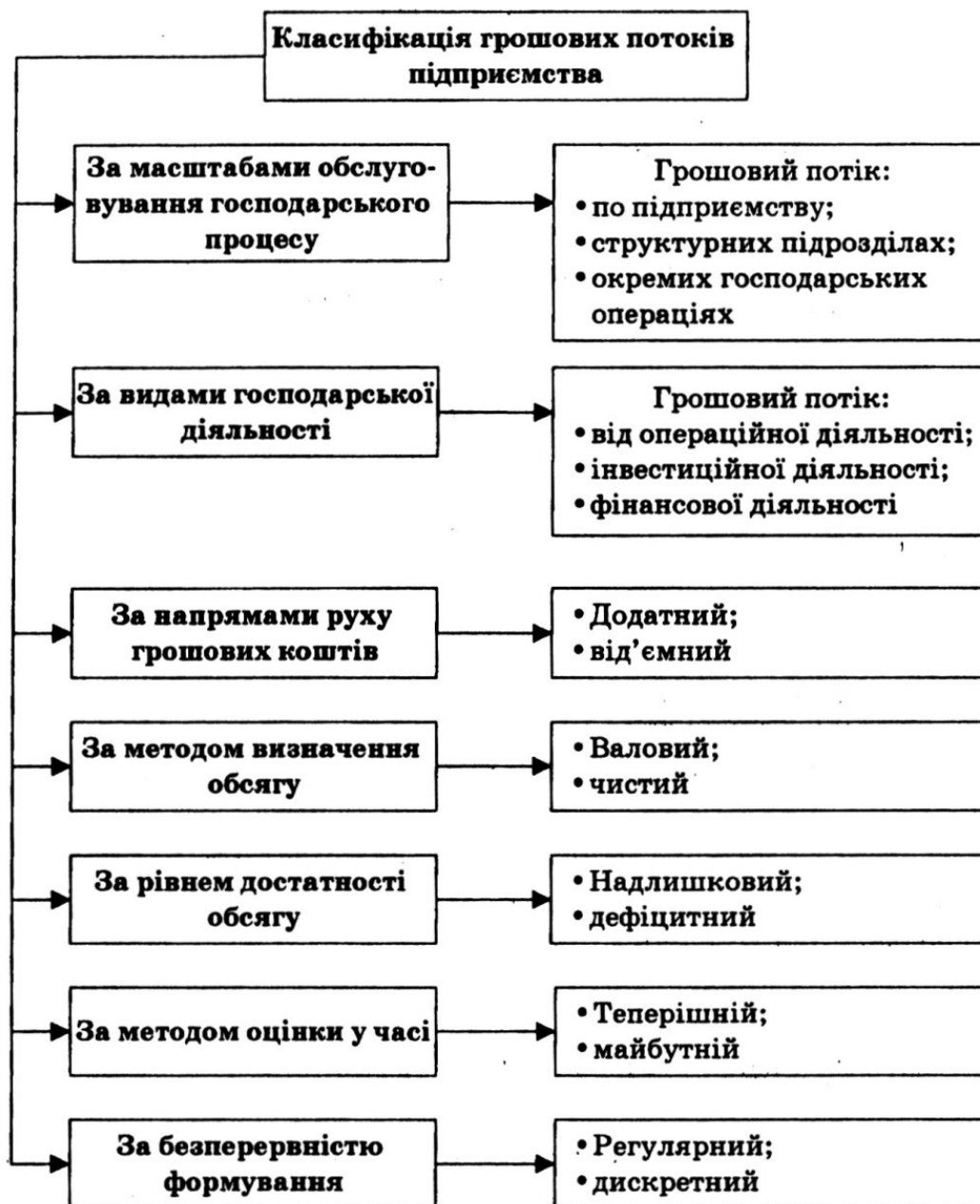

Рис.1.2 Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності

Фінансова діяльність — це сукупність операцій, які призводять до зміни величини та складу власного і позикового капіталу.

Віднесення руху коштів до відповідної групи залежить, в першу чергу, від характеру господарської діяльності підприємства. Наприклад, інвестиції в цінні папери звичайно є інвестиційною діяльністю підприємства, але є

основною (операційною) діяльністю інвестиційної компанії. Якщо одна операція включає суми коштів від декількох видів діяльності, ці суми необхідно розподіляти між відповідними видами діяльності.

Наприклад, погашення основної суми богу підприємство відображає у складі фінансової діяльності, а виплату відсотків — у складі операційної діяльності (рис. 1.3).

Рис.1.3 Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності

Залежно від видів діяльності розрізняють грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

В економічній літературі наводиться класифікація грошових потоків за різними критеріями. Всі види грошових потоків підприємства можна систематизувати в наступні дві групи:

- а) грошові потоки, пов'язані із реалізацією довгострокових інвестиційних проектів;
- б) грошові потоки, що формуються в умовах діючого підприємства від проведення поточної операційної, інвестиційної і фінансової

діяльності. Найбільш повна класифікація розроблена І.А. Бланком (рис. 1.4).

Рис.1.4 Класифікація грошових потоків підприємства за основними ознаками

1.2. Управління грошовими потоками

Управління грошовими потоками передбачає цілеспрямований вплив на процеси акумуляції грошових коштів, їх витрачання та перерозподіл з метою збалансування фінансово-господарської діяльності підприємства.

Характерні риси практики управління грошовими потоками відображають принципи управління, тобто основні правила діяльності, якими керуються органи управління, враховуючи соціально-економічні умови, що склалися. Принципи управління грошовими потоками та їх зміст відображено на рис. 1.5.

Рис.1.5 Принципи управління грошовими коштами

Згідно із принципами управління формують систему методів управління грошовими потоками. До складу основних методів управління грошовими потоками відносять:

- аналіз грошових потоків;
- планування та оптимізація;
- контроль за рухом грошових коштів;

- облік та звітність.

Аналіз грошових потоків — це сукупність методів формування і обробки даних про грошові потоки, які дають об'єктивні оцінки стану, тенденцій розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності використання грошових коштів та шляхів їх реалізації [23,с.148].

З урахуванням терміну часу, ступеня деталізації об'єктів і показників аналіз може бути перспективним, поточним і оперативним.

З погляду обсягів аналіз може бути тематичний, тобто пов'язаний з визначеною конкретною метою, локальний — пов'язаний з діяльністю окремого підрозділу, комплексний — охоплює всі сторони діяльності підприємства.

Інформаційною базою для аналізу грошових потоків за звітні періоди є форми бухгалтерської звітності, додатки до них та інші облікові документи.

Аналіз грошових потоків та оцінка їх впливу на фінансовий стан підприємства визначається системою показників, до яких відносять показники ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості. Результати аналізу враховуються при плануванні грошових потоків та їх оптимізації.

Планування грошових потоків — це процес визначення їх обсягів за видами діяльності, часовими інтервалами та напрямками використання з метою забезпечення максимальної синхронізації надходжень і витрат та платоспроможності підприємства [20,с.298].

У процесі планування досягається оптимізація грошових потоків, тобто знаходження такого співвідношення між вхідними і вихідними грошовими потоками, між напрямками й умовами залучення та використання грошових коштів, яке дає змогу досягти найкращих результатів діяльності (мінімізації витрат, максимізації прибутку).

Контроль за надходженням та використанням грошових коштів є системою спостереження і перевірки процесу надходження та використання грошових коштів з метою визначення відхилень від їх заданих параметрів. Як функція управління контроль об'єктивно необхідний. Він спрямовує процес управління за встановленими ідеальними моделями, коригуючи поведінку

підконтрольного об'єкта.

Сутність і значення контролю за грошовими потоками полягає в тому, що суб'єкт управління здійснює перевірку виконання запланованих параметрів формування грошових фондів, напрямів їх використання, дотримання синхронності надходжень і витрат у встановлені періоди часу, блокує відхилення від заданої програми, а в разі виявлення порушень сигналізує про необхідність коригування системи управління. Таким чином, контроль є засобом отримання інформації про грошові потоки по каналу зворотнього зв'язку, тобто за результатами свого управлінського впливу на об'єкт управління.

У циклі управління грошовими потоками облік є кінцевою стадією. Він передбачає визначення, реєстрацію на різних носіях та класифікацію інформації про грошові надходження та витрати для отримання підсумкових даних, які відображають досягнутий результат. Результати обліку відображаються у звітності. Таким чином, облік як кінцева стадія в циклі управління є одночасно початковою стадією для наступного циклу. Облік і звітність складають інформаційну базу для аналізу грошових потоків за звітний період.

Отже, наведені методи управління грошовими потоками є одночасно етапами процесу управління в цілому. Кожен з цих етапів є вихідним для іншого, як це відображено на рис. 1.6.

Рис.1.6 Взаємозв'язок етапів і методів управління грошовими потоками

Ефективність управління грошовими потоками визначається синхронізацією надходжень і виплат, підтримкою постійної платоспроможності підприємства і включає такі складові:

- визначення мінімального обсягу грошових коштів, достатнього для обслуговування поточної господарської діяльності;
- постійний моніторинг надходження грошових коштів від продажу;
- згладження коливань в обсягах надходжень і виплат грошових коштів з метою запобігання платіжної кризи в окремі періоди;
- оптимізація системи розрахунків з постачальниками і покупцями, тобто обґрунтування політики надання комерційних кредитів і отримання відстрочок платежів;
- вибір напрямків використання тимчасово вільних грошових коштів з метою запобігання втрат від інфляції і упущеної вигоди;
- прискорення оборотності грошових коштів за рахунок впровадження організаційно-економічних заходів.

Практична реалізація цих складових управління грошовими потоками дасть змогу певною мірою знайти компроміс між необхідністю підтримувати певний обсяг грошових коштів для забезпечення ліквідності підприємства і бажанням інвестувати тимчасово вільні кошти для забезпечення їх дохідності.

1.3. Управління грошовими потоками від операційної діяльності

Управління грошовими потоками від операційної діяльності включає:

- прогнозування вхідних грошових надходжень від реалізації продукції (послуг, робіт);
- прогнозування інших вхідних грошових надходжень від операційної діяльності;

- оцінювання впливу змін дебіторської заборгованості, доходів майбутніх періодів на обсяги вхідних грошових потоків від операційної діяльності;
- прогнозування вихідних грошових потоків, які включають платежі постачальникам, погашення кредиторської заборгованості, виплати відсотків, виплати заробітної плати, інші операційні виплати, розрахунки з бюджетом за податками з обороту та з прибутку;
- визначення чистого грошового потоку від операційної діяльності.

Наведені етапи розрахунків використовуються як при плануванні, так і при визначенні фактичних обсягів чистого грошового потоку від операційної діяльності.

Найвагомішою частиною грошових надходжень підприємства є виручка від реалізації продукції, послуг, робіт, тобто від операційної діяльності. Реалізація продукції — це господарська операція, яка передбачає передачу права власності на продукцію іншому суб'єктові в обмін на еквівалентну суму грошей або боргових зобов'язань [25,с.126]. Прогноз грошових надходжень від реалізації продукції охоплює такі етапи:

- вивчення попиту та визначення можливих обсягів продажу за номенклатурою та асортиментом продукції;
- обґрунтування рівня цін, який би забезпечував реалізацію та рентабельність продукції;
- обґрунтування плану виробництва продукції необхідними виробничими потужностями, трудовими та матеріальними ресурсами;
- розрахунки надходжень грошових коштів від реалізації продукції.

Виручка від реалізації продукції визначається за формулою:

$$РП = O_{п} + ТП - O_{к}, \quad (1.1)$$

де РП — плановий обсяг реалізації продукції;

$O_{п}$ і $O_{к}$ — сума запасів готової продукції на початок і кінець періоду;

ТП — обсяг виробництва товарної продукції в плановому періоді.

Для визначення суми коштів, що надійшли від покупців, необхідно скоригувати виручку від реалізації продукції на суму змін дебіторської заборгованості та одержаних авансів, оскільки частина продукції продається в кредит або на умовах передоплати:

$$ГН_{рп} = РП \pm ДЗ \pm ОА, \quad (1.2)$$

де $ГН_{рп}$ — грошові надходження від реалізації продукції;

$ДЗ$ — зміна дебіторської заборгованості (збільшення віднімається, а зменшення додається);

$ОА$ — зміна одержаних авансів (збільшення додається, а зменшення віднімається).

Підприємство може отримати інші грошові надходження від операційної діяльності, а саме, дохід від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаних активів, дохід від реалізації обігових активів (крім фінансових інвестицій) та інші. Сума інших надходжень від операційної діяльності визначається за формулою:

$$ГН_i = ОД_i \pm ДЗ_i \pm ДМП, \quad (1.3)$$

Де $ГН$ - інші грошові надходження від операційної діяльності;

$ОД_i$ — інші операційні доходи;

$ДЗ_i$ - зміна дебіторської заборгованості, пов'язаної з іншим операційним доходом (збільшення віднімається, а зменшення додається);

$ДМП$ зміна доходів майбутніх періодів (збільшення додається, а зменшення віднімається).

Загальний обсяг грошових надходжень від операційної діяльності ($ГН_{о.д}$) становить:

$$\Gamma_{H_{o,d}} = \Gamma_{Я_{pp}} + \Gamma_H \quad (1.4)$$

Прогнозування вихідних потоків базується на інформації про собівартість окремих видів продукції, кошториси витрат на адміністративно-управлінські цілі, збут продукції, розрахунки амортизаційних відрахувань, змін кредиторської заборгованості тощо.

Грошові виплати постачальникам (Γ_{B_n}) визначаються за формулою:

$$\Gamma_{B_n} = C_{pp} - A \pm \Delta \text{ СЗ} \pm \text{ВА} \pm \text{КЗ}, \quad (1.5)$$

де C_{pp} — собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг;

A — амортизація основних засобів і нематеріальних активів у складі собівартості реалізованої продукції;

СЗ — зміна залишків складських запасів (збільшення додається, зменшення віднімається);

ВА — зміна виданих авансів (збільшення додається, зменшення віднімається);

КЗ — зміна залишків кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги (збільшення віднімається, зменшення додається).

Підприємства здійснюють виплати за іншою операційною діяльністю, тому їх теж необхідно враховувати у складі вихідного грошового потоку. Грошові виплати за іншими операційними витратами визначаються за формулою:

$$\Gamma_{B_i} = \text{OB} - A \pm \text{ВМП} \pm \text{ДЗ}_o \pm \text{ЗНВП} \pm \text{КЗ}_o, \quad (1.6)$$

де Γ_{B_i} — оплачені інші операційні витрати;

OB — операційні витрати (адміністративні, на збут, інші);

A — амортизація у складі операційних витрат;

ВМП — зміна у складі витрат майбутніх періодів (збільшення додається, зменшення віднімається);

ЗНВП — зміна у складі забезпечень наступних виплат і платежів (збільшення віднімається, зменшення додається);

ДЗ_о — зміна у складі операційної дебіторської заборгованості, крім заборгованості за товари, роботи, послуги (збільшення додається, зменшення віднімається);

КЗ_о — зміна у складі операційної кредиторської заборгованості (збільшення віднімається, зменшення додається).

До складу вихідних грошових потоків відносять суми сплачених відсотків, податків з обороту і податку на прибуток. Прогнозні значення цих показників визначаються, виходячи із запланованих обсягів продажу, умов погашення заборгованості, передбачених кредитними угодами тощо.

Фактична сума сплачених відсотків розраховується на базі фінансової звітності, а саме: форми № 1 “Баланс” та форми № 2 “Звіт про фінансові результати” за формулою:

$$СВ = ФВ \pm ЗВ, \quad (1.7)$$

де СВ — сплачені відсотки;

ФВ — фінансові витрати (ряд. 140 ф. № 2);

ЗВ — зміна заборгованості за відсотками, що підлягають сплаті, інформація про які міститься у складі статті “Інші поточні зобов’язання” ряд. 610 ф. № 1 (зменшення додається, збільшення віднімається).

Для визначення сум платежів за ПДВ, акцизного збору враховується зміна заборгованості за розрахунками з бюджетом за цими податками, тобто нараховані суми податків корегуються за формулою:

$$ПДВ_с = ПДВ_н \pm ЗЗ \pm ДЗП, \quad (1.8)$$

де ПДВ_с — сума сплаченого ПДВ;

ПДВ_н — сума нарахованого ПДВ;

ЗЗ — зміна зобов'язань за ПДВ (збільшення віднімається, зменшення додається);

ДЗП — зміна дебіторської заборгованості за ПДВ (збільшення додається, зменшення віднімається).

Таким чином, чистий грошовий потік від операційної діяльності (ЧГП_{од}) становить:

$$\text{ЧГП}_{\text{од}} = \text{ГН}_{\text{од}} - \text{ГВ}_{\text{п}} - \text{Гві} - \text{СВ} - \text{ПДВ}_{\text{с}} - \text{ПП}_{\text{с}}. \quad (1.9)$$

Якщо мають місце надзвичайні події, то слід врахувати рух коштів у результаті від надзвичайних подій.

1.4. Управління грошовими потоками від інвестиційної і фінансової діяльності

Грошові потоки від інвестиційної діяльності формуються в результаті реалізації інвестиційних проектів, пов'язаних з технічним переозброєнням підприємства, освоєнням нового виробництва, здійсненням портфельних інвестицій тощо. Детальний розгляд механізму управління інвестиційної діяльності буде представлений у наступних розділах.

Але слід зауважити, що реалізація інвестиційних проектів передбачає залучення кредитів і позик та їх погашення, здійснення додаткової емісії або залучення додаткового пайового капіталу, тобто проведення операцій, пов'язаних з фінансовою діяльністю. При цьому прибуток, отриманий в результаті втілення інвестиційних проектів, знаходить відображення у складі прибутку від операційної діяльності.

Найбільш придатним інструментом для управління грошовими потоками від реалізації інвестиційних проектів та фінансової діяльності є план Кеш-Фло

[15]. Перекладається як "потік готівки" й об'єднує грошові надходження від усіх видів діяльності при реалізації інвестиційних проектів. Таким чином, план грошових потоків, розроблений методом Кеш-Фло, відображає рух грошових коштів та діяльність підприємства в динаміці від одного періоду до іншого.

Кеш-баланс, тобто залишок коштів на рахунку підприємства, формується за рахунок вхідних грошових потоків (доходів від реалізації продукції, амортизаційних відрахувань, доходів від реалізації активів, внесків у статутний фонд та позик) і вихідних грошових потоків (витрат на виробництво продукції, операційних витрат, витрат на інвестиції, витрат на обслуговування і погашення позик, виплат дивідендів, податків).

Всі надходження і платежі відображаються в плані грошових потоків у періоди часу, які відповідають датам їх здійснення.

У розділі Кеш-Фло від інвестиційної діяльності вказується балансова вартість активів, які є в розпорядженні підприємства на момент впровадження інвестиційного проекту, а також витрати на придбання нових активів, надходження від реалізації активів, які не використовуються у виробництві.

В розділі Кеш-Фло від фінансової діяльності вказуються акціонерний капітал, довгострокові і короткострокові позики. До виплат відносять дивіденди та погашення позик. Кеш-баланс на кінець періоду дорівнюватиме сумі Кеш-балансу попереднього періоду плюс залишок ліквідних коштів поточного періоду.

Якщо в якомусь із періодів часу Кеш-баланс становитиме від'ємну величину, це означає, що підприємство не в змозі покрити свої витрати, тобто фактично є банкрутом. Таким чином, метою управління фінансовою та інвестиційною діяльністю є забезпечення додатного ліквідного залишку грошових коштів у кожному з періодів часу від початку до кінця реалізації проекту. План грошових потоків є основним документом для визначення потреби в капіталі, розробки стратегії фінансування підприємства, а також для оцінки ефективності його використання.

Згідно з новою системою бухгалтерського обліку введено звітність "Про рух грошових коштів" за формою № 3.

Метою складання цього звіту є надання користувачам фінансової звітності повної, правдиво та неупередженої інформації про зміни, що відбуваються з грошовими коштами підприємства та їх еквівалентами за звітний період. В основі розробки звіту про рух грошових коштів лежить непрямий метод, який передбачає визначення чистого надходження чи видатку від операційної діяльності через коригування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування. інформаційною базою для складання цього звіту є показники балансу, звіту про фінансові результати та дані аналітичного бухгалтерського обліку. Послідовність складання звіту про рух грошових коштів відображено на рис. 1.7.

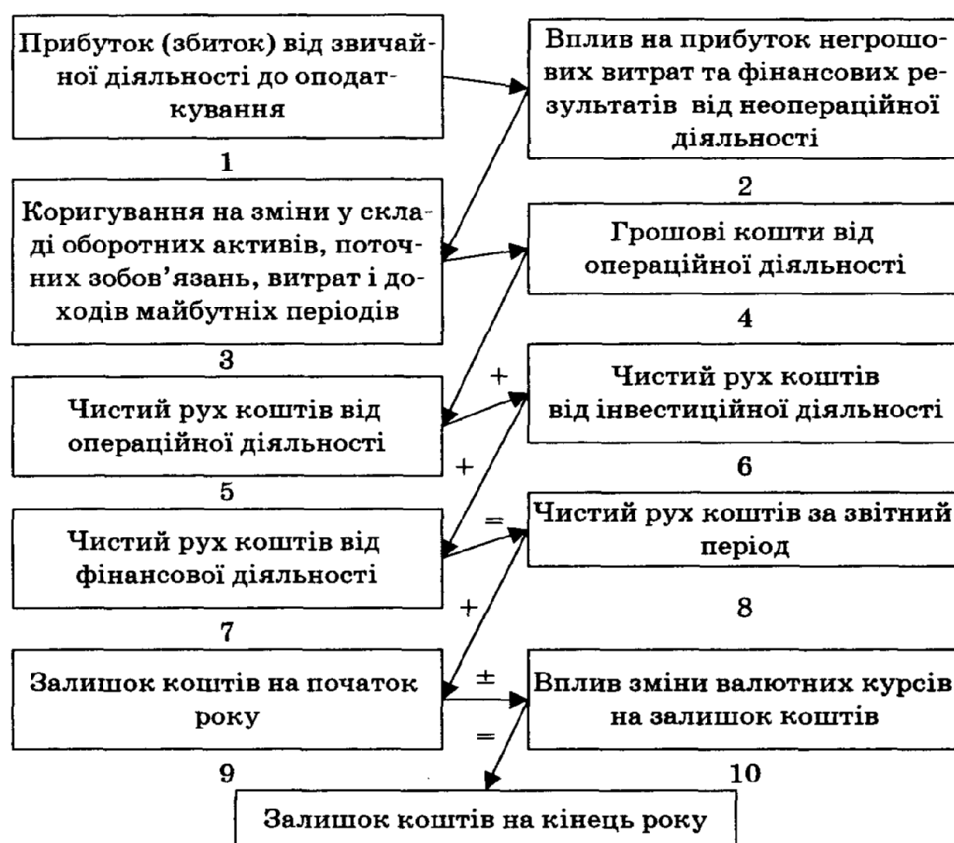

Рис. 1.7. Етапи складання звіту про рух грошових коштів

Необхідно також врахувати зміну суми забезпечення наступних витрат і платежів, які не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Наприклад, відрахування для забезпечення витрат на гарантійний ремонт при їх зростанні необхідно додавати до прибутку від операційної діяльності, оскільки вони не є видатком грошових коштів, хоча і ведуть до збільшення витрат. Якщо ж вказані забезпечення зменшуються, то їх вираховують з суми прибутку, оскільки відбулися видатки грошових коштів.

У цьому блоці враховується вплив збитків (прибутків) від нереалізованих курсових різниць, статей дебіторської та кредиторської заборгованості в іноземній валюті, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також з перерахунком залишків у іноземній валюті. Зміна валютних курсів не пов'язана з рухом грошових коштів. Щоб не завищувати або не занижувати показник грошових коштів від операційної діяльності, їх коригують на фінансовий результат від переоцінки не операційної дебіторської або кредиторської заборгованості в іноземній валюті.

Для того щоб отримати прибуток від операційної діяльності, необхідно із загального прибутку, відображеного у блоці 1, відняти прибуток від інвестиційної та фінансової діяльності та додати збитки від цих самих видів діяльності.

Щоб визначити суму грошових коштів від операційної діяльності (блок 4), необхідно врахувати зміни у складі оборотних активів, зміну витрат і доходів майбутніх періодів та поточних зобов'язань. Зміна оборотних активів враховується у тому випадку, коли вона зумовлена операційною діяльністю (блок 3).

Чистий рух коштів від операційної діяльності (блок 5) визначається як різниця між грошовими коштами від операційної діяльності та сплаченими відсотками, податками на прибуток, результатом руху коштів внаслідок надзвичайних подій. Прикладом руху коштів від надзвичайних подій є надходження від страхових компаній, надання допомоги працівникам, що постраждали внаслідок стихійного лиха.

Ефективність управління грошовими потоками певною мірою залежить від організації оперативного фінансового планування, яке включав розробку

платіжного календаря. Платіжний календар узгоджує строки надходження коштів зі строками платежів за зобов'язаннями. За допомогою платіжного календаря вирішуються такі завдання:

- а) організація обліку обсягів надходження грошових коштів і їх витрат в певні проміжки часу;
- б) управління сплатоспроможністю підприємства;
- в) розробка заходів щодо запобігання виникнення дефіциту грошових коштів у певні проміжки часу;
- г) розробка заходів щодо ефективного використання тимчасово вільних грошових коштів;
- ґ) визначення потреб в обсягах короткострокового кредиту в певні проміжки часу;
- д) постійний контроль за своєчасністю надходження коштів, аналіз причин відхилення від графіків.

Розробка платіжного календаря базується на інформації, яка охоплює всі аспекти фінансової діяльності підприємства, а саме: плани продажу продукції, стан розрахунків з дебіторами і кредиторами, графіки виплат заробітної плати, кредитні угоди, кошториси витрат на виробництво, плани капітальних вкладень, угоди тощо.

Таким чином, ефективність управління грошовими потоками певною мірою залежить від організації оперативного фінансового планування, яке включав розробку платіжного календаря. Платіжний календар узгоджує строки надходження коштів зі строками платежів за зобов'язаннями.

Якщо в плановому періоді надходження коштів з урахуванням залишку на початок періоду буде недостатньо для покриття запланованих витрат, підприємство може вжити низку заходів щодо запобігання порушення умов і строків розрахунків або констатації факту неплатоспроможності.

До таких заходів відносять відмову від витрат, які не є першочерговими, перенесення строків розрахунків за домовленістю, отримання кредитів, прискорення розрахунків за відвантаженою продукцією, мобілізацію внутрішніх

резерв і в тощо. Якщо підприємство отримує надлишок "вільних" коштів, то це є свідченням його фінансової стійкості. В цьому випадку необхідно розробити заходи щодо ефективного використання "вільних" коштів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Загальна характеристика підприємства ПАТ "Запорізький абразивний комбінат"

Історія ПАТ "Запорізький абразивний комбінат" починається з 1938 року, коли було закінчено будівництво і монтаж Дніпровського карборундового заводу.

У 1946 році присвоєно нове найменування "Запорізький завод абразивних виробів".

Одночасно проводились роботи по створенню виробництва електрокорунду нормального. 30 червня 1952 року був вперше одержаний електрокорунд нормальний.

У 1954 році було закінчено будівництво і монтаж цеху з переробки куска електрокорунду, з'явилась нова продукція - шліфматеріали електрокорунду нормального.

У 1956 році почався випуск абразивного інструменту на керамічній зв'язці.

У 1960 році введено в експлуатацію два цехи: з виробництва тугоплавких сполук і цех виробництва карбіду бору. У 1966 році Запорізький завод абразивних виробів було перейменовано в Запорізький абразивний комбінат.

У 1970 році розпочав роботу цех по виробництву мікропорошків із електрокорунду нормального. У 1979 році видав продукцію новий цех виробництва мікропорошків карбіду кремнію. Випуск мікропорошків карбіду кремнію чорного – 1993 рік.

У жовтні 1976 року видав першу продукцію цех по виробництву шліфувальної шкурки.

У 1995 році Запорізький абразивний комбінат перетворено у відкрите

акціонерне товариство - ПАТ "Запорізький абразивний комбінат".

У 2004 році створене виробництво відрізних та зачистних кругів; 2005 рік – створення виробництва фракцій карбіду кремнію.

У 2015 році введена в експлуатацію лінія виробництва вогнетривкої фракції карбіду бору. Виведене на проектну потужність виробництво відрізних кругів в 10 млн. штук на рік.

У 2015 році Запорізький абразивний комбінат перетворено у публічне акціонерне товариство - ПАТ "Запорізький абразивний комбінат", дата перетворення-19.04.2011.

У 2015 році проведені роботи щодо розширення виробництва відрізних і зачистних кругів до 20,0млн. штук в рік.

За час існування Товариства злиття, поділу, приєднання, перетворення, виділу не було.

ПАТ "Запорізький абразивний комбінат" має 5 виробництв:

- виробництво електрокорунду нормального;
- виробництво карбіду кремнію;
- виробництво тугоплавких сполук і карбіду бору;
- виробництво абразивного інструменту;
- виробництво шліфувальної шкурки, відрізних та шліфувальних кругів.

Крім основних цехів, ПАТ "Запорізький абразивний комбінат" володіє численною інфраструктурою, яка складається із допоміжних цехів, дільниць, відділів і служб, що дозволяє вирішувати, як поточні проблеми, так і стратегічні питання розвитку підприємства.

Зміни в організаційній структурі у відповідності з попереднім звітним періодом не відбувалися. Створення дочірних підприємств, філій, представництв та інших відокремлених підрозділів Товариство не планує.

Основні напрямки діяльності емітента: забезпечення доходу від реалізації продукції на суму не менше 600 млн. грн., проведення модернізації діючого виробництва і освоєння нових видів продукції: удосконалення технології, модернізація діючого виробництва та освоєння нових видів

продукції, впровадження енергозберігаючих технологій, виконання природоохоронних заходів, розширення виробництва відрізних та зачисних кругів до 20 млн. шт. на рік.

Поліпшення фінансового стану: у 2017 році необхідно виробити товарної продукції на 560 млн. грн. Реалізація продукції у 2016 році буде на суму не менш 600 млн. грн. з ПДВ намічених планів у 2017 році дозволить наблизитися до проголошеної мети: від якості продукції до якості життя акціонерів і працівників абразивного комбінату. На діяльність Емітента в майбутньому можуть вплинути такі факти: збільшення цін на сировину та енергоносії, своєчасне повернення заборгованості з ПДВ, політична та економічна ситуація в країні.

Запропоновано затвердити основні напрямки діяльності ПАТ “ЗАПОРІЗЬКИЙ АБРАЗИВНИЙ КОМБІНАТ” на 2017 рік, забезпечити дохід (виручку) від реалізації продукції на суму не менше 600 млн. грн. До основних напрямків діяльності ПАТ “ЗАПОРІЗЬКИЙ АБРАЗИВНИЙ КОМБІНАТ” у 2017 році віднести:

а) Проведення модернізації діючого виробництва і освоєння нових видів продукції:

1) капітальний ремонт відділення гарячого розбирання в рядах А-Д, осях 10-12 виробництв карбіду кремнію;

2) капітальний ремонт прокально-холодильного барабану цеху виробництва шліфматеріалів електрокорунду нормального;

3) створення дослідно-промислової ділянки збагачення нітриду бору;

4) передпроектна підготовка нового виробництва карбіду кремнію чорного на базі технологій його здобуття в буртових печах. Оформлення відведення земельної ділянки.

б) Впровадження енергозберігаючих технологій:

1) реконструювання теплопостачання корпусу виробництва відрізних кругів із застосуванням сучасних енергозберігаючих технологій;

2) реконструювання системи теплопостачання відділення дроблення

виробництва карбіду і нітриду бору з впровадженням теплових насосів;

3) розробка концепції технічного завдання на реконструкцію центральної котельні комбінату з урахуванням пропозицій по завершенню процесу локалізації гарячого водопостачання і теплопостачання комбінату;

4) розробка концепції модернізації системи забезпечення стислим повітрям на базі оптимальної локалізації споживачів і підготовка технічних пропозицій і ТЕВ на реконструкцію центральної компресорної станції.

в) Виконання природоохоронних заходів:

1) реконструювання газоочисної установки від печі № 1 плавки виробництва електрокорунду нормального із заміною електрофільтру на катриджні фільтри;

2) відновлення працездатності мультициклону АД-9 агроділянки шляхом заміни циклонних апаратів і капітального ремонту корпусу мультициклону.

Публічне акціонерне товариство "Запорізький абразивний комбінат" є єдиним виробником шліфувальних матеріалів в Україні, і одним з найбільших виробників абразивів в Східній Європі. Серед основних споживачів продукції комбінату - фірми Німеччини, Італії, США, Австрії, Японії, Австрії, Польщі, Чехії, та інших країн.

За 2016 рік відбулося здорожчення на сировину та енергоносії:

- електроенергія - на 34%,
- газ - на 44,8%,
- боксити - на 223,4%,
- нафтококс - на 82,4%,
- антрацит - на 88,6%,
- пісок - на 36,7%;
- фенольні смоли - на 54%,
- тканина - на 67,6%,
- склосітка - на 63,6%,
- жаростійка етикетка - на 55,6%.

Інформація про конкуренцію в галузі:

- електрокорунд нормальний - виробники Китаю;
- карбід кремнію чорний - ВАТ „ Волзький абразивний завод", Росія;
- відрізні круги - LLC KLINGSPOR, Німеччина, ВАТ «Лузький абразивний завод», Росія, виробники Китаю.

ПАТ "Запоріжабразив" володіє потужним виробничим потенціалом і виробляє продукцію на основі сучасних технологій. ПАТ «Запоріжабразив» орендує основні засоби ФДМУ, які знаходяться на балансі підприємства. У зв'язку із закінченням терміну дії договору оренди основних засобів ФДМУ усі основні засоби ФДМУ взяті на зберігання. Основні засоби ФДМУ на зберіганні: виробничого призначення - будівлі та споруди – 11834 тис. грн, машини та обладнання – 3304 тис. грн, транспортні засоби – 68 тис. грн, інші – 31 тис. грн. Виробничі потужності (обладнання, устаткування) використовуються за призначенням, утримуються за власний рахунок.

Ступінь використання обладнання 42,3%.

Плани капітального будівництва ПАТ «Запорізький абразивний комбінат»– створення інноваційного виробництва синтезу чорного карбиду кремнію. Карбід кремнію на підприємстві виробляється за морально застарілою технологією та не відповідає сучасним екологічним вимогам. За передовими технологіями використовують для синтеза карбиду кремнію потужні стаціонарні печі, що оснащені системою збору усіх реакційних газів, що дозволяє виконати їх очищення від сірнистих викидів, а потім направити очищений газ на міні електростанцію для виробництва електроенергії. За один цикл в стаціонарній печі отримують 300тн високоякісного карбиду кремнію проти 12-14 тон у пересувній печі.

Особливості продукції (послуг) ПАТ «Запорізький абразивний комбінат»:

- електрокорунд нормальний застосовується у виробництві абразивного інструменту різних фасонів і профілів, шліфувальної шкурки, при виробництві

абразивних паст, для вільного шліфування поверхонь в'язких металів і легованих сталей, що володіють високим механічним опором, при обробці скла, шкіри, дерева, в порошковій металургії, як наповнювач у керамічній промисловості, а також для антипригарного покриття перед точним литтям.

– карбід кремнію застосовується у виробництві абразивного інструменту для шліфування в'язких, крихких і твердих матеріалів, заточування лезового інструменту, скла, пластмас, каменю, дерева, кремнієвих і германієвих пластин, поліровці і доведенні деталей у виробництві точної механіки, виготовленні напівпровідників, технічної кераміки і в якості наповнювача для вогнетривів.

Стратегія подальшої діяльності емітента полягає в розширенні виробництва: у цьому напрямі є забезпечення доходу від реалізації продукції на суму не менше 1021 млн.грн., проведення модернізації діючого виробництва і освоєння нових видів продукції: удосконалення технології, модернізація діючого виробництва та освоєння нових видів продукції, впровадження енергозберігаючих технологій, виконання природоохоронних заходів. Планується у 2017 році виробити товарної продукції на 1011 млн.грн., реалізувати на суму не менш 1021 млн.грн. з ПДВ. Істотні фактори, які можуть вплинути на діяльність Емітента в майбутньому: несвоєчасне повернення заборгованості з ПДВ.

2.2. Аналіз управління фінансовими результатами діяльності підприємства

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства дозволяє надати оцінку темпів зростання прибутку як в цілому по підприємству за певний період, так і за кожною його складовою; вивчити вплив суб'єктивних і об'єктивних факторів на зміну прибутку та визначити рівень їх впливу, виявити

резерви збільшення прибутку. Для аналізу і оцінки рівня та динаміки фінансових результатів об'єкту дослідження використаємо інформацію табл. 2.1

Таблиця 2.1

Аналіз фінансових результатів 2014-2015 рр.

Показник	Період		Зміни за звітний період	
	звітний	попередній	тис. грн.	відсоток
1	2	3	4	5
Чистий дохід (виручка від реалізації продукції)	531245	660312	-129067	-20,5
Собівартість реалізованої продукції	(464493)	(542405)	-77912	-14,4
Валовий прибуток від реалізації (р.1 – р.2)	66752	117907	-51155	-43,4
Адміністративні витрати	(34549)	(34827)	-278	-0,80
Витрати на збут	(21044)	(31026)	-9982	-32,2
Інші операційні витрати	(18989)	(24805)	-5816	-23,4
Собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміністративних витрат на збут інших операційних витрат (р.2+р.4+р.5+р.6)	539075	633063	-93988	-14,8
Прибуток від реалізації (р.1-р.7)	-7830	27249	-35079	-128,7
Інші операційні доходи	27428	22552	+4876	+21,6
Прибуток від операційної діяльності (р.8+р.9)	19598	49801	-30203	-60,6
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	89	76	+13	+17,1
Інші доходи	478	1293	-815	-63,0
Фінансові витрати	(8093)	(10373)	-2280	22,0
Інші витрати	(1862)	(6571)	-4709	-71,7
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (р.10+р.12+р.13-р.14-р.15)	10210	34226	-24016	-70,2
Витрати (дохід) з податку на прибуток	(3635)	(13499)	-9864	-73,1

За звітний період 2014-2015 рр. дані табл.2.1 свідчать про зменшення чистого прибутку на підприємстві на 68,3% на підприємстві не вкладалися кошти в асоційовані, дочірні та спільні підприємства, тому дохід від участі в капіталі відсутній. Як наслідок цього відбулися зміни в прибутку від звичайної діяльності, він зменшився на 70,2%, також зменшився чистий грошовий потік на 20,4%.

Проаналізуємо фінансові результати діяльності підприємства за 2015-2016 рр., дані зведемо до табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз фінансових результатів 2015-2016 рр.

Показник	Період		Зміни за звітний період	
	звітний	Попередній	тис. грн.	Відсоток
1	2	3	4	5
Чистий дохід (виручка від реалізації продукції)	582087	463212	+118875	25,66
Собівартість реалізованої продукції	(424041)	(402817)	(21224)	(5,26)
Валовий прибуток від реалізації (р.1 – р.2)	158046	30695	+97651	161,7
Адміністративні витрати	(39259)	(33617)	(5642)	(16,8)
Витрати на збут	(33269)	(21151)	(12118)	(57,3)
Інші операційні витрати	(14822)	(7674)	(7148)	(93,14)
Собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміністративних витрат на збут інших операційних витрат (р.2+р.4+р.5+р.6)	511391	465259	+46132	9,91
Прибуток від реалізації (р.1-р.7)	70696	-2047	+68649	3353,6
Інші операційні доходи	174	4768	+12667	265,7
Прибуток від операційної діяльності (р.8+р.9)	88131	2721	+85410	3138,9
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	4878	13513	-8639	-63,9
Інші доходи	21615	58	+21557	37167,2
Фінансові витрати	(13992)	(7517)	(6475)	(86,14)
Інші витрати	(98030)	(0)	(98030)	-
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (р.10+ р.12+р.13-р.14-р.15)	2602	8775	-6173	-70,3
Витрати (дохід) з податку на прибуток	841	-764	-1605	210,0
Чистий фінансовий результат: прибуток (р.16-р.17)	1761	8011	-6250	-78,0
Грошовий потік (чистий фінансовий результат + амортизація)	17027	33122	-16095	-48,6

Згідно даних розрахунків табл. 2.2 негативним для підприємства є збільшення адміністративних витрат на 16,8% та витрат на збут 57,3%. Прибуток від участі в капіталі відсутній, підприємство не вкладало грошові кошти в інвестиції в асоційовані, дочірні або спільні підприємства. Як наслідок цього відбулися зміни у фінансовому результаті до оподаткування, а саме: значно збільшилась частка фінансового результату від операційної діяльності, також зменшились інші фінансові доходи. Негативним є зменшення грошового потоку на 48,6%.

На підставі даних табл. 2.3, проведемо аналіз фінансових результатів підприємства за 2015-2016рр.

Таблиця 2.3

Аналіз фінансових результатів

Показник	Період		Зміни за звітний період	
	звітний	попередній	тис. грн.	Відсоток
1	2	3	4	5
Чистий дохід (виручка від реалізації продукції)	900824	582087	+318737	54,7
Собівартість реалізованої продукції	(671514)	(424041)	(247473)	(58,4)
Валовий прибуток від реалізації (р.1 – р.2)	229310	158046	+71264	45,1
Адміністративні витрати	(47873)	(39259)	(8614)	(21,9)
Витрати на збут	(69052)	(33269)	(35783)	(107,5)
Інші операційні витрати	(73297)	(14822)	(58475)	(394,5)
Собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміністративних витрат на збут інших операційних витрат (р.2+р.4+р.5+р.6)	861736	511391	+350345	68,5
Прибуток від реалізації (р.1-р.7)	39088	70696	-31608	-44,7
Інші операційні доходи	48737	17435	+31302	179,5
Прибуток від операційної діяльності (р.8+р.9)	87825	88131	-306	-0,35
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	4632	4878	-246	-5,0
Інші доходи	723	21615	-20892	-96,6
Фінансові витрати	(19409)	(13992)	(5417)	(38,7)
Інші витрати	(70454)	(98030)	(-27576)	(-28,1)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (р.10+ р.12+р.13-р.14-р.15)	3317	2602	+715	27,5
Витрати (дохід) з податку на прибуток	(-1727)	(-841)	(886)	(105,3)
Чистий фінансовий результат: прибуток (р.16-р.17)	1590	1761	-171	-9,7
Грошовий потік (чистий фінансовий результат + амортизація)	18348	17027	+1321	+7,7

Аналізуючи табл. 2.3, можна стверджувати: що у звітному періоді збільшився чистий дохід на 54,7%, а це призвело до збільшення валового прибутку від реалізації продукції на 45,1%. Негативним явищем є зменшення прибутку від реалізації на 44,7% та прибутку від операційної діяльності на 0,35%. На підприємстві відсутній прибуток від участі в капіталі, збільшилися витрати на збут на 107,5%, також адміністративні витрати на - 21,9%, підвищились інші операційні витрати на 394,5%. Розглянемо структуру прибутку від звичайної діяльності у табл. 2.4.

**Структура фінансового результату до оподаткування прибутку
за 2015-2016 рр.**

Показник	Розмір, тис. грн. за період		Частка, % за період		Зміни в структурі пунктів (гр.4 – гр.3)
	звітний	попередній	звітний	попередній	
1	2	3	4	5	6
Прибуток від операційної діяльності	19598	49801	192,0	145,5	-46,5
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	89	76	0,87	0,22	-0,65
Інші доходи	478	1293	4,7	3,8	-0,9
Фінансові витрати	(8093)	(10373)	(79,3)	(30,3)	-49
Інші витрати	(1862)	(6571)	(18,2)	(19,2)	1
Прибуток від звичайної діяльності	10210	34226	100,0	100,0	0

За результатами аналізу табл. 2.4 прибуток від операційної діяльності зменшився на 46,5 пункти, що призвело до зменшення прибутку від операційної діяльності.

У звітному періоді на 1 грн. чистого доходу від реалізації продукції підприємство витрачало:

$$\Delta \Pi_{зв.пер.2016} = \frac{464493 + 34549 + 21044 + 18989}{531245} = 1,01 \text{ коп.} ;$$

а в попередньому:

$$\Delta \Pi_{нопер.пер.2015} = \frac{542405 + 34827 + 31026 + 24805}{660312} = 0,95 \text{ коп.}$$

Проаналізуємо структуру фінансового результату до оподаткування прибутку за 2015-2016 рр, дані зведемо до табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Структура фінансового результату до оподаткування прибутку
за 2015-2016 рр.**

Показник	Розмір, тис. грн. за період		Частка, % за період		Зміни в структурі пунктів (гр.4 – гр.3)
	звітний	попередній	звітний	попередній	
1	2	3	4	5	6
Фінансові результати від операційної діяльності	88131	2721	3387,0	31,01	+3355,9
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	4878	13513	187,5	154,0	+33,5
Інші доходи	21615	58	830,7	0,66	+830,04
Фінансові витрати	(13992)	(7517)	(537,7)	(85,66)	(452,04)
Інші витрати	(98030)	0	(3767,5)	0	(3767,5)
Фінансові результати до оподаткування: прибуток	2602	8775	100,0	100,0	0

Дані табл. 2.5 свідчать про зменшення фінансового результату від операційної діяльності на 3356,0 пунктів.

У звітному періоді на 1 грн. чистого доходу від реалізації продукції підприємство витрачало:

$$\Delta П_{зв.пер.2016} = \frac{424041 + 39259 + 33269 + 14822}{582087} = 0,88 \text{ коп.};$$

а в попередньому:

$$\Delta П_{попер.пер.2015} = \frac{402817 + 33617 + 2151 + 7674}{463212} = 1,00 \text{ коп.}$$

Проведемо аналіз структури фінансового результату до оподаткування прибутку за 2015-2016 рр., проведені розрахунки зведемо в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Структура фінансового результату до оподаткування прибутку
за 2015-2016 рр.**

Показник	Розмір, тис. грн. за період		Частка, % за період		Зміни в структурі пунктів (гр.4 – гр.3)
	звітний	попередній	звітний	попередній	
1	2	3	4	5	6
Фінансовий результат від операційної діяльності	87825	88131	2647,7	3387,0	+739,3
Прибуток від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	4632	4878	139,6	187,5	+47,9
Інші доходи	723	21615	21,8	830,7	+808,9
Фінансові витрати	(19409)	(13992)	(585,1)	(537,7)	(-47,4)
Інші витрати	(70454)	(98030)	(2124,0)	(3767,5)	(1643,5)
Фінансовий результат до оподаткування прибутку	3317	2602	100,0	100,0	0

Згідно результатів розрахунків табл. 2.6 фінансові результат від операційної діяльності збільшився на 739,3 пункти.

2.3. Факторний аналіз управління рентабельності реалізованої продукції

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, доходність різних напрямків діяльності та управління, окупність витрат [48,с.350]. Вони більш повно характеризують кінцеві результати господарювання та управління підприємством, адже їх величина показує співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами. Оцінка прибутковості (рентабельності) діяльності підприємства проводиться за допомогою багатьох показників, розрахунок яких представлено в табл. 2.7.

Таблиця. 2.7

Основні показники рентабельності за 2015-2016 рр.

Рентабельність	Формула для розрахунку	Джерело інформації
1	2	3
Рентабельність	$\frac{\text{операційний прибуток}}{\text{чиста виручка від реалізації}}$	$R_{зв.} = \frac{19598}{531245} \times 100 = 3,7$ $R_{нпер.} = \frac{49801}{660312} \times 100 = 7,5$
Реалізованої продукції за прибутком від реалізації Rq	$\frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{чиста виручка від реалізації}}$	$R_{гзв.} = \frac{66752 - 34549 - 21044 - 18989}{531245} \times 100$ $R_{гнпер.} = \frac{117907 - 34827 - 31026 - 24805}{660312} \times 100$
Реалізованої продукції за чистим прибутком Rq*	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{чиста виручка від реалізації}}$	$R_{гзв.}^i = \frac{6575}{531245} \times 100 = 1,2$ $R_{гнпер.}^i = \frac{20727}{660312} \times 100 = 3,1$
Капіталу (активів) Ra	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{актив балансу}}$	$R_{азв.} = \frac{6575}{367252} \times 100 = 1,8$ $R_{анпер.} = \frac{20727}{384114} \times 100 = 5,4$
Власного капіталу Rвк	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{власний капітал}}$	$R_{БКзв.} = \frac{6575}{240876 + 943 + 0} \times 100 = 2,7$ $R_{БКнпер.} = \frac{20727}{247769 + 615 + 0} \times 100 = 8,3$

Далі розраховуємо загальну зміну рентабельності, для цього позначимо рентабельність продукції попереднього періоду – R_{Q0} , звітного – R_{Q1} .

$$\Delta R_Q = R_{Q1} - R_Q \quad (2.1)$$

Рентабельність реалізованої продукції становить:

$$R_{Q0} = \frac{P_0}{V_0} \quad (2.2)$$

$$R_{Q1} = \frac{P_1}{V_1}, \quad (2.3)$$

де P_0 , P_1 – прибуток від реалізації продукції за попередній та звітний періоди:

$$P_0 = V_0 - S_0 \quad (2.4)$$

$$P_1 = V_1 - S_1 ; \quad (2.5)$$

де S_0 , S_1 – собівартість реалізованої продукції за попередній та звітний періоди;

V_0 , V_1 – чиста виручка від реалізації продукції за попередній та звітний періоди.

Тоді:

$$R_{Q0} = \frac{V_0 - S_0}{V_0} \quad (2.6)$$

$$R_{Q1} = \frac{V_1 - S_1}{V_1} \quad (2.7)$$

Вплив на зміну рентабельності цінового чинника ΔR_p розраховують за методом ланцюгових підстановок.

Припустимо, що собівартість не змінюється (залишається на рівні попереднього року), тоді:

$$\Delta R_p = \frac{V_1 - S_0}{V_1} - \frac{V_0 - S_0}{V_0} \quad (2.8)$$

Припустимо, що виручка від реалізації не змінюється, а береться на рівні звітного року, то вплив фактора змін собівартості:

$$\Delta R_s = \frac{V_1 - S_1}{V_1} - \frac{V_1 - S_0}{V_1}; \quad (2.9)$$

Рентабельність реалізованої продукції зменшилась завдяки підвищенню цін на сировину, матеріали. Рентабельність реалізованої продукції збільшилась

завдяки підвищенню цін. Проаналізуємо основні показники рентабельності за 2015-2016 рр., дані зведемо в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Основні показники рентабельності за 2015-2016 рр.

Рентабельність	Формула для розрахунку	Джерело інформації
1	2	3
Рентабельність	$\frac{\text{операційний прибуток}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{зв.} = \frac{1580346}{582087} \times 100 = 27,15$ $R_{нoнep.} = \frac{60395}{463219} \times 100 = 13,03$
Реалізованої продукції за прибутком від реалізації R_q	$\frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{гзв.} = \frac{158046 - 39259 - 33269 - 14822}{582087} \times 100 = 0,30$ $R_{гнoнep.} = \frac{60395 - 33617 - 21151 - 7674}{463212} \times 100 = 1,72$
Реалізованої продукції за чистим прибутком R_q^*	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{гзв.}^c = \frac{1761}{582087} \times 100 = 0,30$ $R_{гнoнep.}^c = \frac{8011}{463212} \times 100 = 1,72$
Капіталу (активів) R_a	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{актив балансу}}$	$R_{aзв.} = \frac{1761}{379381} \times 100 = 0,46$ $R_{aнoнep.} = \frac{8011}{468058} \times 100 = 1,71$

Розрахуємо рентабельність реалізованої продукції:

$$R_{Q_0} = \frac{-2047}{463212} = 0,00442, \text{ або } -0,442 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$R_{Q_1} = \frac{70696}{582087} = 0,12, \text{ або } 12,0 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_Q = 0,12 - (-0,0442) = 0,0758, \text{ або } 7,58 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_Q = \frac{582087 - 465259}{582087} - \frac{463212 - 465259}{463212} = 0,2 + (-0,00441) = 0,195, \text{ або } 1,95 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_Q = \frac{582087 - 511391}{582087} - \frac{582087 - 465259}{582087} = 0,12 - 0,20 = -0,08 \text{ або } -8,0 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

Рентабельність реалізованої продукції збільшилась завдяки підвищенню цін. Проведемо аналіз основних показників рентабельності за 2015-2016 рр. табл. 2.9.

Таблиця. 2.9

Основні показники рентабельності 2015-2016 рр.

Рентабельність	Формула для розрахунку	Джерело інформації
1	2	3
Рентабельність	$\frac{\text{операційний прибуток}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{зв.} = \frac{87825}{900824} \times 100 = 9,7$ $R_{нпер.} = \frac{88131}{582087} \times 100 = 15,1$
Реалізованої продукції за прибутком від реалізації Rq	$\frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{гзв.} = \frac{87825 - 69052 - 73297 - 47873}{900824} \times 100$ $R_{гнпер.} = \frac{88131 - 39259 - 33269 - 14822}{582087} \times 100$
Реалізованої продукції за чистим прибутком Rq*	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{чиставиручка від реалізації}}$	$R_{гзв.}^i = \frac{1590}{900824} \times 100 = 0,18$ $R_{гнпер.}^i = \frac{1761}{582087} \times 100 = 0,30$
Капіталу (активів) Ra	$\frac{\text{чистий прибуток}}{\text{актив балансу}}$	$R_{азв.} = \frac{1590}{468058} \times 100 = 0,34$ $R_{анпер.} = \frac{1761}{529646} \times 100 = 0,33$

Проведемо аналіз рентабельності реалізованої продукції

$$R_{Q_0} = \frac{70696}{582087} = 0,121, \text{ або } 12,1 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$R_{Q_1} = \frac{39088}{900824} = 0,0434, \text{ або } 4,34 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_Q = 0,0434 - 0,121 = -0,0776, \text{ або } -7,76 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_p = \frac{900824 - 70696}{900824} - \frac{582087 - 70696}{582087} = 0,043, \text{ або } 4,30 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_s = \frac{900824 - 39088}{900824} - \frac{900824 - 70696}{900824} = 0,036, \text{ або } 3,60 \text{ коп (на 1 грн.)}$$

$$\Delta R_Q = \Delta R_p + \Delta R_s$$

$$\Delta R_Q = 0,043 - 0,036 = 0,007, \text{ або } 0,7 \text{ коп. (на 1 грн.)}$$

Рентабельність реалізованої продукції збільшилась незначно, завдяки підвищенню цін.

2.4. Аналіз управління рентабельністю капіталу

Рентабельність капіталу (активів) визначається за формулою:

$$R_A = \frac{P_Q}{A} \quad (2.11)$$

де P_Q – прибуток від реалізації продукції;

A – активи (валюта балансу).

Якщо чисельник і знаменник помножити на чисту виручку відреалізації продукції V , то рентабельність активів можна вважати добутком двох показників – співмножників рентабельності реалізованої продукції .

Коефіцієнт K_T показує, скільки виручки підприємство отримає від реалізації з кожної грошової одиниці, вкладеної в активи підприємства, тобто:

$$R_A = \frac{P_Q V}{AV} = \frac{P_Q V}{VA} = R_Q V_A; \quad (2.12)$$

Або розрахуємо двофакторну модель рентабельності капіталу (активів за 2014-2016 рр.):

$$R_{A2014} = \frac{10210}{531245} \times \frac{531245}{\frac{367252+384114}{2}} \times 100 = 2,71 \text{ коп},$$

$$R_{A2015} = \frac{70696}{\frac{379381+468058}{2}} \times 100 = 16,7 \text{ коп},$$

$$R_{A2016} = \frac{\frac{39088}{468058+529646}}{2} \times 100 = 7,83 \text{ коп},$$

Регулювання рентабельності капіталу зводиться до впливу на рентабельність продукції та оборотність активів якщо рентабельність продукції збільшити неможливо, то, збільшуючи оборотність залучених ресурсів збільшують рентабельність капіталу.

У практиці фінансового аналізу рентабельність власного капіталу вважають найважливішим підсумковим показником, де фокусуються результати всіх напрямків діяльності підприємства.

Рентабельність власного капіталу залежить від змін рентабельності продукції (операційна діяльність підприємства), ресурсовіддачі (інвестиційна діяльність) і співвідношення сукупного та позикового капіталу (фінансова діяльність).

Розрахуємо трифакторну модель рентабельності власного капіталу за 2014-2016 рр.

$$R_{BK2014} = \frac{6575}{245101,5} = \frac{6575}{531245} \times \frac{531245}{375683} \times \frac{375683}{245101,5} 0,0124 \times 1,414 \times 1,533 \times 100 = 2,69$$

$$R_{BK2015} = \frac{1761}{261683,5} = \frac{1761}{582087} \times \frac{582087}{423719,5} \times \frac{423719,5}{261683,5} 0,00302 \times 1,3737 \times 1,6192 \times 100 = 0,67$$

$$R_{BK2016} = \frac{1590}{258552,5} = \frac{1590}{900824} \times \frac{900824}{498852} \times \frac{498852}{258552,5} 0,00176 \times 1,806 \times 1,930 = 0,615$$

На значення трифакторної моделі істотно впливає збільшення частки позикових коштів, фінансовий леверидж, який супроводжується підвищенням ризику втрати підприємством фінансової незалежності.

Рівень фінансового важеля за 2015-2016 рр. становить:

$$P\Phi B_{n/k=30} = \frac{\frac{1,223 - 0,188}{0,188} \times 100}{\frac{400000 - 100000}{100000} \times 100} = \frac{550,53}{300} = 1,83$$

$$P\Phi B_{n/k=50} = \frac{\frac{-0,340 - (-4,246)}{-4,246} \times 100}{300} = \frac{108}{300} = 0,36$$

$$P\Phi B_{n/k=80} = \frac{\frac{0,721 - 0,056}{0,056} \times 100}{300} = \frac{1187,5}{300} = 4,0$$

За даними розрахунками робимо висновок, якщо рівень фінансового важеля менший за 1, то не використовуються підприємством позикові кошти, не отримано жодного додаткового ефекту.

У першому та третьому випадку, скориставшись чужими грошовими коштами, маємо приріст рентабельності власного капіталу.

Величина $P\Phi B$ буде змінюватися в залежності від розмірів рентабельності активів, процентної ставки і співвідношення власних і позикових коштів компанії.

Дія фінансового важеля полягає в тому, що незначні валового прибутку можуть спричинити істотні зміни рентабельності власного капіталу.

Слід зважати на зворотній напрямок дії фінансового важеля. При незначному зменшенні валового прибутку рентабельність власного капіталу істотно знизиться на підприємстві з високим фінансовим важелем і не суттєво з низьким.

Якщо рентабельність власного капіталу не змінюється при різних значеннях позикового капіталу, то фінансовий важіль – нейтральний.

Якщо прибуток менший, підприємству доцільно нарощувати капітал за критерієм рентабельності власного капіталу, використовуючи власні джерела (від'ємний фінансовий важіль), якщо прибуток більший, доцільно залучати позикові кошти.

2.5 Аналіз управління рентабельністю виробничих фондів

Факторна модель рентабельності виробничих фондів розраховується за формулою:

$$R_{ВФ} = \frac{P}{ОВФ + O_B ВФ} = \frac{\frac{P}{V}}{\frac{ОВФ}{V} + \frac{O_B ВФ}{V}} = \frac{1 - \frac{S}{V}}{\frac{ОВФ}{V} + \frac{O_B ВФ}{V}} = \frac{1 - (\frac{ЗП}{V} + \frac{М}{V} + \frac{АМ}{V})}{\frac{ОВФ}{V} + \frac{O_B ВФ}{V}} \quad (2.15)$$

де $\frac{P}{V}$ – рентабельність продукції,

$\frac{S}{V}$ – витрати на 1 грн продукції за повною собівартістю;

$\frac{ЗП}{V}, \frac{М}{V}, \frac{АМ}{V}$ – частка зарплати, вартості матеріалів та амортизації у реалізованій продукції V ;

$ОВФ, O_B ВФ$ – середня за період вартість виробничих фондів відповідно основних та оборотних;

$\frac{ОВФ}{V}$ - фондомісткість продукції за основними виробничими фондами;

$\frac{O_B ВФ}{V}$ - коефіцієнт закріплення обігових коштів.

Дослідимо рентабельність виробничих фондів за 2015-2016 рр. табл.

2.11.

Таблиця 2.11

Аналіз рентабельності виробничих фондів за 2015-2016 рр.

Показник	Період	
	Звітний	Попер.
1	2	3
Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	2602	8775
Чиста виручка від реалізації продукції, тис. грн.	582087	463212
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	42912,75	402496,5
Середньорічна вартість оборотних виробничих фондів (запасів), тис. грн.	71003	71664
Середньорічна вартість виробничих фондів (р.3 + р.4),	500130,5	474160,5

тис. грн.		
Коефіцієнт фондомісткості продукції (р.3 : р.2), коп. на 1 грн.	0,74	0,87
Рентабельність реалізованої продукції (р.1 : р.2), коп. на 1 грн.	0,0045	0,019
Рентабельність виробничих фондів (р.1 : р.5), коп. на 1 грн..	0,0052	0,018

Рівень рентабельності виробничих фондів за звітний рік становив 0,0052%, а за попередній 0,018%, тобто рентабельність зменшилась на 0,0128 пунктів.

Рентабельність виробничих фондів за звітний період збільшилась на 0,0013 пункти, за звітний період становила 0,0065%, а за попередній 0,0052%.

Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства важливе значення має розрахунок та застосування показників ліквідності. Вони дають можливість оцінити рівень платоспроможності підприємства на певний момент часу.

Платоспроможність забезпечує стабільність підприємства у тривалій перспективі завдяки збалансованості активів і пасивів, доходів і витрат, позитивних і негативних грошових потоків.

Проаналізуємо показники ліквідності та платоспроможності, дані зведемо до табл. 2.12, рис. 2.1.

Таблиця 2.12

Алгоритм розрахунку показників ліквідності та платоспроможності

Показник	Характеристика	2014	2015	2016	Відхилення 2016 від:	
					2014	2015
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт грошової платоспроможності (абсолютної ліквідності)	Показує, яка частка поточних зобов'язань та забезпечень може бути погашена коштами і їх еквівалентами та поточними фінансовими інвестиціями. Норматив: 0,2- 0,35	0,016	0,035	0,060	+0,044	+0,025
Коефіцієнт розрахункової	Показує, яка частка поточних зобов'язань та	-	1,8	1,4	+1,4	-0,4

платоспроможності (покриття)	забезпечень може бути погашена оборотними активами. Норматив: 1,7-2					
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	Показує, чи вистачить у підприємства всіх оборотних засобів для повної ліквідації своїх боргових зобов'язань. Норматив: > 1	-	1,6	1,3	+1,3	-0,3
Коефіцієнт критичної ліквідності	Показує, яка частка поточних зобов'язань та забезпечень покривається оборотними активами	-0,64	0,93	0,7	+0,06	-0,23

За даними розрахунками табл. 2.12 коефіцієнт грошової платоспроможності не відповідає нормативу, коефіцієнт розрахунку платоспроможності тільки в 2014 р. відповідає нормативу, коефіцієнт ліквідної платоспроможності відповідає нормативу в 2015-2016 р., у підприємства вистачить оборотних засобів для повної ліквідації своїх боргових зобов'язань.

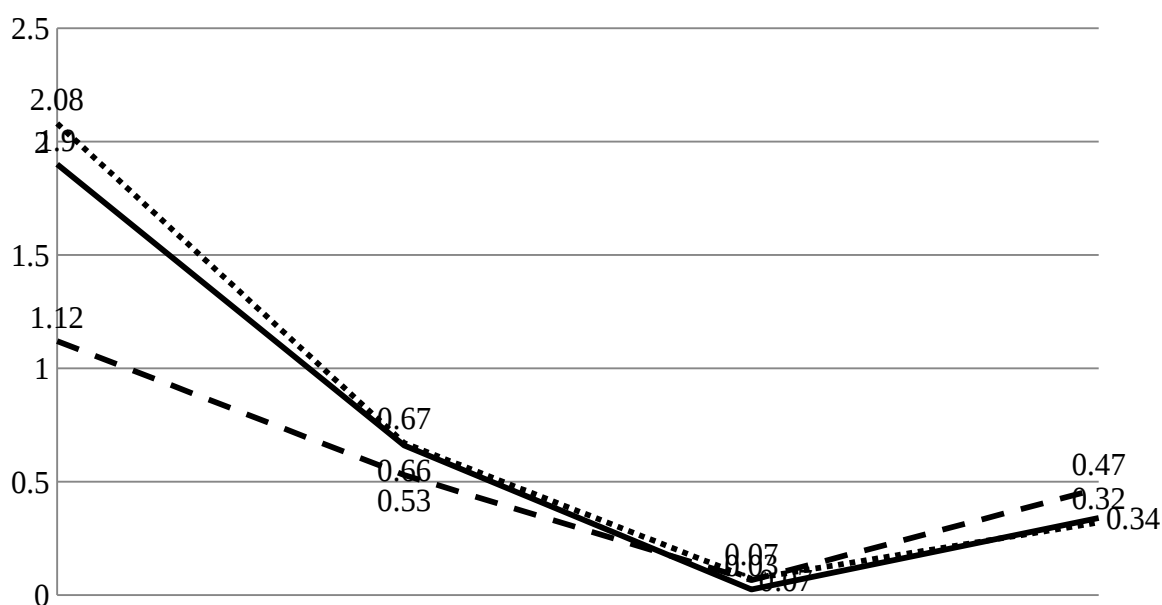

Рис. 2.1 Динаміка показників ліквідності та платоспроможності

Ліквідність та платоспроможність суб'єктів господарювання характеризує таке його становище, коли вкладені в підприємницьку діяльність ресурси окупаються за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів.

Фінансова платоспроможність та ліквідність характеризує результати операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями і нарощувати економічний потенціал.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Удосконалення системи управління грошовими потоками ПАТ «Запорізький абразивний комбінат»

З економічного погляду управління грошовими потоками означає таке вкладення грошових коштів, яке дає віддачу у вигляді прибутку. Це загальний критерій ефективності управління фінансовими ресурсами.

Необхідність ефективного управління грошовими потоками ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» визначається такими обставинами:

- грошові потоки забезпечують усі види господарської діяльності;
- розвиток підприємства та його фінансова стійкість визначаються тим, наскільки синхронізовані між собою в обсягах і часі грошові потоки;
- раціональні грошові потоки допомагають забезпечити ритмічність

операційної діяльності;

— за ефективного управління грошовими потоками зменшується потреба у залученні капіталу;

— оптимізація грошових потоків прискорює оборотність оборотних активів підприємства;

— ефективні форми управління грошовими потоками дають змогу підвищити прибутковість операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів, та знизити ризик неплатоспроможності підприємства.

Управління грошовими потоками ґрунтується на принципах:

— інформаційної достовірності: передбачає створення достатньої інформаційної бази за міжнародними стандартами. В Україні цьому відповідає “Звіт про рух грошових коштів”, який складений за вимогами П(С)БО 4;

— збалансованості: передбачає оптимізацію грошових потоків за видами, обсягами, часовими інтервалами та іншими суттєвими характеристиками;

— ефективності: передбачає мобілізацію тимчасово вільних грошових коштів у фінансові інвестиції;

— ліквідності: передбачає синхронізацію додатного та від’ємного грошових потоків за часовими інтервалами.

Комплексна діагностика стану системи управління грошовими потоками підприємства передбачає дослідження таких її складових:

— наявність спеціального підрозділу (фахівця), що здійснює управління грошовим оборотом;

— регулярність, повнота та глибина проведення аналізу грошових коштів і грошових потоків;

— нормування залишків грошових активів, організація контролю за дотриманням нормативу;

— організація фінансового планування діяльності, у тому числі планування руху грошових коштів;

— опанування теорії та практичне застосування інструментів управління

грошовими потоками.

Основні етапи управління грошовими потоками наведено на рис. 3.1.

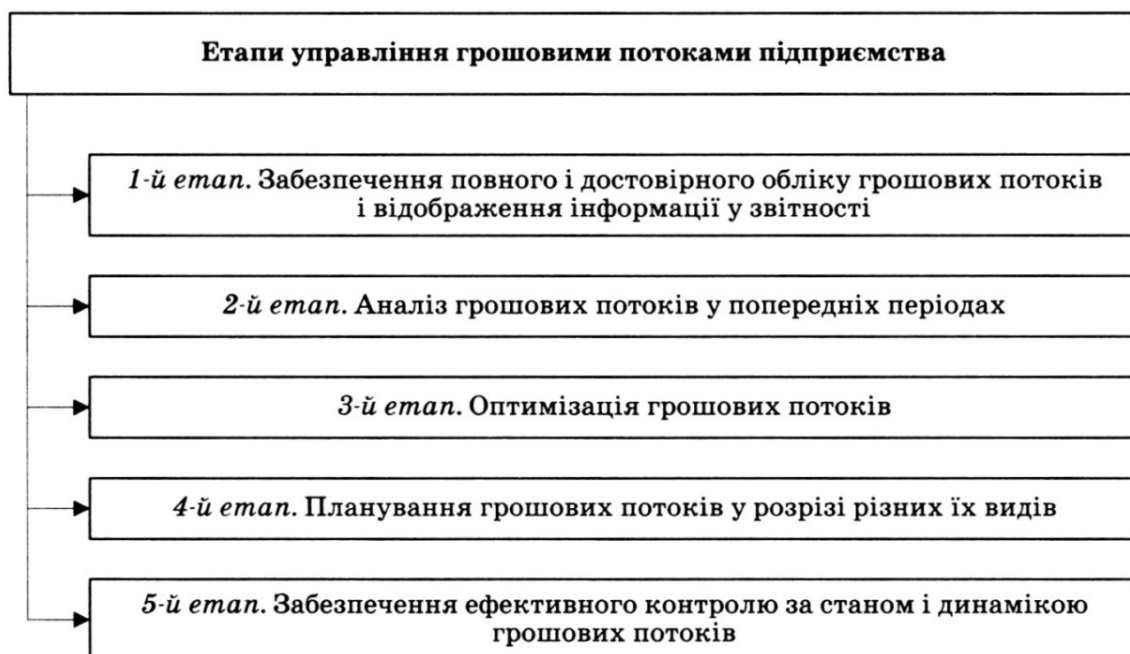

Рис.3.1 Основні етапи управління грошовими потоками

Оптимізація грошових потоків здійснюється шляхом вибору найкращих форм їх організації на підприємстві з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів із метою досягнення їх збалансованості, синхронізації та зростання чистого грошового потоку.

Враховуючи специфіку діяльності ПАТ «Запорізький абразивний комбінат», доцільно виокремити основні напрями оптимізації грошових потоків:

- удосконалення системи обліку з метою здійснення достовірного ретроспективного аналізу;
- подальше вдосконалення технології фінансових розрахунків для скорочення операційних потреб підприємства у необхідних коштах;
- виявлення та реалізації резервів, які допомагають зменшити залежність підприємства від залучення зовнішніх джерел коштів;
- забезпечення повної збалансованості додатних і від’ємних грошових потоків у часі та за центрами відповідальності;

- забезпечення тісного взаємозв'язку грошових потоків за видами діяльності;
- збільшення обсягу та поліпшення якості чистого грошового потоку;
- підвищення об'єктивності прогнозування грошових потоків;
- розвиток використання альтернативних джерел ліквідності;
- підвищення ефективності використання вільних коштів у фінансуванні підприємства.

Оснoву оптимізації руху грошових коштів підприємства становить забезпечення збалансованості обсягів додатного і від'ємного грошових потоків, оскільки і дефіцит, і надлишок грошових ресурсів негативно впливають на результати господарської діяльності.

Негативні наслідки дефіцитного грошового потоку виявляються у зниженні ліквідності активів і рівня платоспроможності підприємства, у зростанні простроченої кредиторської заборгованості, затримках у погашенні кредитів, а в кінцевому підсумку — в зниженні рентабельності авансованого капіталу.

За надлишкового грошового потоку втрачається реальна вартість тимчасово вільних коштів унаслідок інфляції, уповільнюється оборотність капіталу в результаті простого коштів, втрачається частина потенційного доходу у зв'язку з втраченою вигодою від прибуткового розміщення коштів в операційному чи інвестиційному процесі.

Для досягнення збалансованості дефіцитного грошового потоку в короткостроковому періоді розробляється система заходів, спрямованих на прискорення залучення коштів та уповільнення їх видатків (рис. 3.2).

<i>Заходи, спрямовані на прискорення залучення коштів</i>	<i>Заходи, спрямовані на уповільнення видатків коштів</i>
Забезпечення часткової або повної передоплати за продукцію, що має великий попит на ринку	Збільшення за згодою постачальників строків надання підприємству товарного кредиту
Скорочення строків надання товарного кредиту покупцям	Використання флоуту (періоду проходження виписаних платіжних документів до їх оплати) для уповільнення інкасації власних платіжних документів
Збільшення розміру цінних знижок за реалізації продукції за готівку	
Прискорення інкасації простроченої дебіторської заборгованості	Придбання довгострокових активів на умовах лізингу
Використання форм реінвестування дебіторської заборгованості (вексельного обігу, факторингу, форфейтингу)	Реструктуризація одержаних кредитів шляхом переведення короткострокових у довгострокові

Рис.3.2 Заходи короткострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку.

Отже, з метою прискорення залучення коштів використовуються система гнучких цін на продукцію, механізми передоплати за розрахунків, скорочення строків комерційного кредиту, сучасні форми рефінансування дебіторської заборгованості (вексельний обіг, факторинг) та ін.

Уповільнення видатків коштів досягається за рахунок збільшення строків комерційного кредиту, заміни придбання необоротних активів на їх оренду (лізинг), переведення короткострокових кредитів у довгострокові.

Оскільки ці заходи, підвищуючи рівень абсолютної платоспроможності підприємства у короткостроковому періоді, можуть створити проблеми дефіцитності грошових потоків у майбутньому, то паралельно мають бути розроблені заходи, спрямовані на забезпечення збалансованості дефіцитного грошового потоку, що мають ширший спектр можливостей (рис. 3.3).

Заходи, спрямовані на збільшення додатного грошового потоку	Заходи, спрямовані на скорочення від'ємного грошового потоку
Додаткова емісія акцій	Зменшення суми постійних витрат підприємства
Додатковий випуск облігаційної позики	Скорочення обсягу реальних інвестицій
Залучення довгострокових кредитів	
Залучення стратегічних інвесторів	Скорочення обсягу фінансових інвестицій
Продаж частини довгострокових фінансових вкладень	
Продаж або здавання в оренду основних засобів, які не використовуються	Передача в комунальну власність соціально-культурно-побутових об'єктів

Рис.3.3 Заходи довгострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку

Способи оптимізації надлишкового грошового потоку пов'язані здебільшого з різними формами активізації інвестиційної діяльності підприємства, що спрямовані:

- на дострокове погашення довгострокових кредитів банку;
- збільшення обсягу реальних інвестицій;
- збільшення обсягу фінансових інвестицій.

З метою оптимізації грошових потоків у часі використовуються методи вирівнювання та синхронізації. Вирівнювання грошових потоків пов'язане зі згладжуванням їх обсягів за окремими часовими інтервалами. Результат цього процесу виражається у зниженні коефіцієнтів варіації.

Синхронізація грошових потоків ґрунтується на коваріації позитивного й негативного руху грошових коштів. Результати такої оптимізації в часі визначаються за наближенням коефіцієнта еластичності цих потоків до 1. Синхронізація грошових потоків має максимально усунути сезонні та циклічні

розбіжності у формуванні як додатного, так і від'ємного грошових потоків, а також оптимізувати середні залишки готівки.

Заключним етапом оптимізації є забезпечення умов максимізації чистого грошового потоку, зростання якого забезпечує підвищення рівня самофінансування підприємства, знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Збільшення суми чистого грошового потоку можна досягти завдяки:

- зменшенню суми постійних витрат підприємства;
- зниженню рівня змінних витрат на одиницю продукції;
- застосуванню методу прискореної амортизації;
- продажу основних засобів, нематеріальних актинів і запасів, які не використовуються;
- посиленню претензійної роботи з метою повного та вчасного стягнення штрафних санкцій і дебіторської заборгованості.

Результати оптимізації грошових потоків мають відображатися у річному фінансовому плані підприємства з розбиттям за кварталами і місяцями. Одночасно з метою оперативного управління додатними і від'ємними грошовими потоками доцільно складати платіжний календар, у якому, з одного боку, відображається графік надходження коштів від усіх видів діяльності протягом прогнозного періоду (5, 10, 15, 30 днів), а з іншого — графік майбутніх платежів (податків, заробітної плати, формування запасів, погашення кредитів і відсотків за ними і т. ін.). Платіжний календар дає можливість фінансовій службі підприємства здійснювати оперативний контроль за надходженням і витратою коштів, вчасно фіксувати зміни фінансової ситуації та вживати запобіжних заходів для синхронізації додатного і від'ємного грошових потоків, забезпечення достатнього рівня платоспроможності підприємства.

Успішна реалізація визначених напрямів на мікрорівні потребує вжиття відповідних заходів на загальнодержавному рівні. З тих, що сприяють оптимізації грошових потоків і, відповідно, активізації підприємництва, можна

виокремити такі:

- зниження податкового тиску та максимальне спрощення процедур податкового адміністрування;
- забезпечення модернізації та структурної перебудови виробничо-ресурсного потенціалу, зниження його енергоємності та матеріаломісткості;
- підтримка виробництва за рахунок стимулювання споживчого попиту населення, розширення частки платоспроможного внутрішнього ринку;
- розвиток фондового ринку, вихід України на міжнародні ринки капіталів;
- забезпечення надійної правової захищеності підприємницької діяльності, відмова від постійних змін законодавства.

Оцінювання результатів удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства має здійснюватися за такими напрямками:

- наявність фактів неплатоспроможності підприємства в окремі дні або періоди, їх частота і тривалість;
  - рівень і динаміка коефіцієнта достатності чистого грошового потоку;
  - обсяг і динаміка дефіциту грошових коштів;
  - динаміка показників ритмічності та синхронності грошових потоків;
  - узгодженість джерел надходження та напрямів використання грошових коштів за окремими видами діяльності підприємства;
  - отримання додаткового доходу за рахунок інвестування тимчасово вільних грошових коштів;
- наявність, у зв'язку з неефективністю управління грошовими потоками, додаткових витрат у вигляді штрафних санкцій за несвоєчасність виконання розрахунків тощо.

3.2 Формування механізму управління грошовими потоками підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» та шляхи його удосконалення

Управління грошовими потоками - один із найважливіших сегментів фінансової роботи на підприємстві, від ефективності організації якого залежать як поточні результати діяльності, так і майбутні темпи розвитку господарюючого суб'єкта [3, с.392].

Загальна мета управління грошовими коштами - забезпечення збалансованості їх потоків, що надає можливість підтримувати достатній рівень платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Нестача грошових потоків призводить до порушення фінансової стійкості. Якщо не вистачає власних фінансових ресурсів для фінансування запасів, виникає потреба у залученні короткострокових та довгострокових кредитів, які необхідно погашати, а також сплачувати відсотки за їх використання.

Механізм управління грошовими потоками підприємства належить розуміти як систему організації управлінського впливу, який виявляється у суб'єктно-об'єктних взаємозв'язках системи управління і здійснюється з метою досягнення поставлених перед ним цілей.

Однією з основних проблем формування теоретичної концепції механізму управління є виявлення його протиріч, породжених, власне, принципами організації складних систем: організаційний процес в таких системах побудований на протилежних засадах і реалізується в протилежних тенденціях, тобто є діалектично організованим процесом [7, с 90].

Механізм управління грошовими потоками підприємства включає: цілі і завдання управління; критерії управління – кількісний аспект цілей; фактори управління – елементи об'єкту та їх взаємозв'язки, які піддаються управлінському впливові, задля досягнення поставлених цілей, принципи

управління, специфіку і особливості управління, інструментарій управління, функції управління, а також, ресурси управління – матеріальні, фінансові ресурси, організаційний і соціальний потенціал.

Основними принципами управління грошовими потоками підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» є принцип інформативної достовірності, забезпечення збалансованості, ліквідності, ефективності (табл.3.1).

Таблиця 3.1

**Принципи управління грошовими потоками
підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат»**

Назва принципу	Характеристика
інформативної достовірності	передбачає забезпечення системи управління грошовими потоками підприємства необхідною інформаційною базою, яка містить повну, правдиву та неупереджену інформацію про зміни і рух грошових коштів у результаті різних видів діяльності
забезпечення збалансованості	пов'язана з оптимізацією грошових потоків підприємства в процесі управління ними
ліквідності	в процесі управління грошовими потоками полягає у забезпеченні ефективного використання грошових коштів, що сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій

Механізм управління грошовими потоками має ґрунтуватися на принципах системності, інтегрованості, достовірності, динамічності, відповідності цілям підприємства, досяжності, ефективності, багатоваріантності [12, с 162].

На рис 3.4 наведено схематичне зображення механізму управління грошовими потоками підприємства.

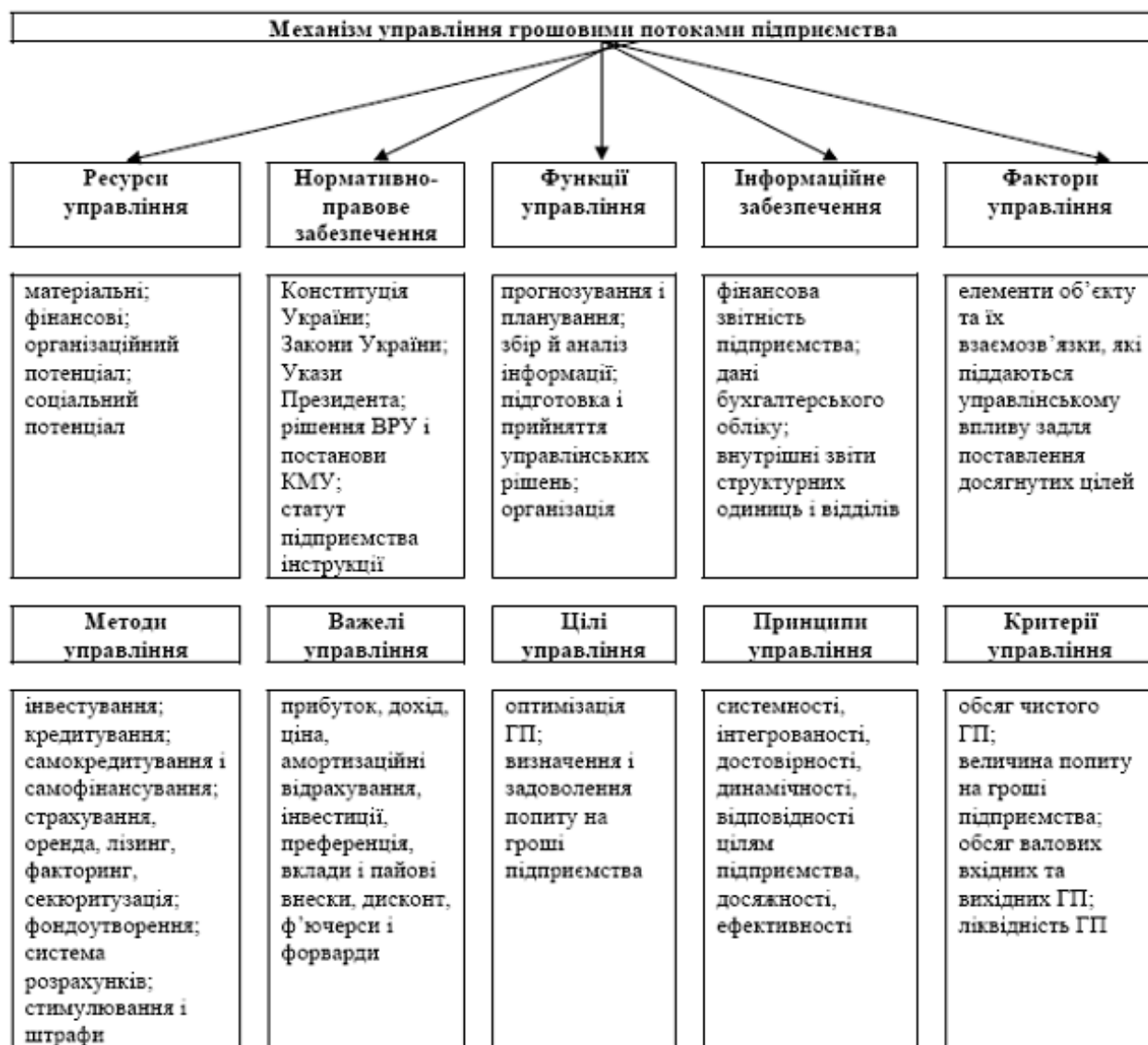

Рис.3.4 Механізм управління грошовими потоками підприємства

На наш погляд, для досягнення і збереження підприємством сталого розвитку, необхідним є застосування сукупності заходів, методів і засобів з метою свідомого і цілеспрямованого впливу на рух грошових коштів, обсяг і продуктивність майнових та інтелектуальних цінностей, використовуваних для потреб виробництва, покращення умов і продуктивності праці персоналу, мінімізації шкідливого впливу виробництва на навколишнє середовище, забезпечення сталої платоспроможності і підвищення прибутковості підприємства. Відповідно до розробленої нами системи цілей управління виробничого підприємства, що прагне забезпечення сталого розвитку, виділяємо основні цілі управління грошовими потоками:

- визначення і задоволення попиту на гроші підприємства;
- оптимізацію грошових його потоків.

Задоволення попиту на гроші підприємства має ключове значення у забезпеченні його існування і ліквідності, обслуговуванні і здійсненні всіх видів господарської діяльності. Наявність і дефіцитного, і надлишкового рівня грошових коштів підприємства зумовлює негативний вплив на діяльність підприємства: перший проявляється у створенні загрози неплатоспроможності підприємства – навіть прибуткове підприємство може опинитися в ситуації неспроможності розраховуватись за поточними зобов'язаннями через нестачу вільних грошових коштів, другий – у збільшенні тривалості фінансового циклу підприємства та втрачених можливостях інвестування надлишкових грошових коштів. Логічно постає проблема визначення реальної потреби підприємства у запасах грошових коштів, тобто величина його попиту на гроші.

Досягнення підприємством ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» стабільного зростання забезпечується через розвиток і оптимізацію всіх ланок і сфер економічної діяльності суб'єкта господарювання. Ключовим елементом економічної системи підприємства, при цьому, виступають грошові потоки, що забезпечують координацію потоків і залишків всіх видів ресурсів підприємства, обслуговуючи його діяльність. Тому, саме через оптимізацію грошових потоків доцільно управляти економічним зростанням підприємства [1, с. 136].

За своєю природою, грошові потоки підприємства мають важко передбачуваний, змінний характер. Обсяги вхідного і вихідного грошових потоків, тобто доходів і витрат грошових коштів, підлягають обліку за двома методами: касовим або методом нарахувань. Фінансовий облік на підприємстві ведеться за використання методу нарахувань, разом з тим, грошовий потік, а саме, грошові надходження, що виступають безпосереднім результатом реалізаційної діяльності підприємства, є елементом обліку, побудованого на касовій основі. Водночас, практика функціонування підприємства доводить існування цілої множини доходів і витрат, які, залежно від методу обліку, будуть

віднесені до різних часових періодів. Класичним прикладом такої часової розбіжності слугує облік фінансування капітальних витрат:

- за касовим методом – витрати будуть визнані, а придбане устаткування вважатиметься оплаченим;

- за методом нарахування – витрати, пов'язані з придбанням основного капіталу будуть віднесені на собівартість продукції в якості амортизації, що виступає елементом обліку виключно за методом нарахувань і є головним чинником визначення різниці між двома зазначеними методами обліку.

Наявність ситуацій такого роду призводить до перевищення і зростання величини коливань чистих грошових потоків, порівняно з величиною прибутків і збитків. Що у свою чергу, зумовлює незбалансованість у часі надходжень і видатків грошових коштів, тобто призводить до їх дефіциту або надлишку: у випадку необхідності використання підприємством страхового запасу грошових коштів на покриття перевищення обсягу вихідного грошового потоку над вхідним або у випадку виникнення залишку тимчасово вільних коштів.

Перший призводить до зниження рівня абсолютної ліквідності, зростання ризику неплатоспроможності, можливої зупинки операційного циклу підприємства, другий – до відволікання частини обігових коштів з обороту, тобто до втраченої можливості у отриманні прибутку. А також, подовженні фінансового циклу, тривалість якого, в свою черг, є надзвичайно важливим показником фінансового стану та результатів управління грошовими потоками підприємства.

Очевидно, що збільшення ризику операційної неплатоспроможності, викликане дією факторів десинхронізації і незбалансованості вхідних і вихідних грошових потоків, які призводять, також, до зростання рівня економічних збитків через відволікання високоліквідних активів.

Тому, сучасні концепції управління грошовими потоками підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» орієнтуються, значною мірою, на досягнення їх збалансованості і синхронності, тобто направлені на узгодженість і співставлення характеристик обсягу і часового проміжку надходжень

грошових коштів на підприємство і їх витрачання для усунення дефіцитного або надлишкового рівня чистого грошового потоку. Відповідно, збалансування і синхронізацію доцільно вважати напрямками оптимізації грошових потоків господарюючого суб'єкту.

За визначенням Л.О. Лігоненко і Г.В. Ситник, третім напрямком управління грошовими потоками має виступати вирівнювання грошових потоків [5, с.127]. За такого підходу виконуються умови ефективності використання запасів грошових активів через зменшення страхових їх залишків, пов'язаних з циклічністю та/або сезонністю діяльності підприємства. Однак, визначення прийнятності такого підходу полягає у співставленні втрати економічної вигоди, частини циклічних та/або сезонних реалізаційних доходів з втраченою економічною вигодою, пов'язаною із невідповідністю вхідного і вихідного грошових потоків.

Крім того, за адекватного рівня синхронності грошових потоків, даний напрямок втрачає доцільність з економічної точки зору, оскільки підприємство не втратить своєї платоспроможності, навіть, незважаючи на наявність незначного страхового залишку грошових активів.

Отже, обґрунтованість використання в якості напрямку побудови механізму управління грошовими потоками їх вирівнювання, обумовлюється характером і динамікою розвитку підприємства: воно може застосовуватись для стабільно діючих підприємств із незначними циклічними та/або сезонними коливаннями обсягів діяльності і, відповідно, обсягів грошових потоків, при розподілі і використанні позитивного грошового потоку. Звідси, даний напрям оптимізації грошових потоків не може бути прийнятий в якості загального елемента моделі оптимізації.

Відповідно до підходу, запропонованого І.О. Бланком, іншим напрямом побудови механізму управління грошовими потоками підприємства має стати максимізація чистого грошового потоку [2, с. 316].

Однак, наполягаючи на застосуванні такого напрямку, автор суперечить самому собі, адже, досягнення збалансованості і синхронності грошових

потоків призводить до наближення значення чистого грошового потоку до нуля, відповідно, максимізація чистого грошового потоку автоматично стає неможливою. Більше того, постійне зростання величини чистого грошового потоку неминуче зумовить зростання залишків грошових активів, що в свою чергу, спричинить збиток в результаті втраченої можливості. Звідси випливає, що використання максимізації чистого грошового потоку в якості однієї із задач оптимізації не має під собою обґрунтування економічною доцільності.

Відповідно до вищевикладеного, за досягнення найвищого рівня синхронності грошових потоків на ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» та досягнення найвищого рівня ефективності оптимізаційної діяльності підприємства, виникає необхідність у наявності нормативного рівня страхового запасу, який має бути забезпеченим чистим грошовим потоком, що виступає при цьому інструментом зміни залишків грошових активів підприємства [4, с. 136]. Відповідно, виникає потреба у виробленні такого напряму оптимізаційної діяльності, за якого б виконувалась (наближувалась) реалізація даної тотожності.

Початковим етапом формування механізму управління грошовими потоками є визначення орієнтирів, які потрібно досягнути на підприємстві [8, с. 46]. Критеріями управління грошовими потоками підприємства, тобто кількісними характеристиками цілей, можуть виступати: обсяг чистого грошового потоку, величина попиту на гроші, обсяг валових вхідних і вихідних грошових потоків, ліквідність грошового потоку, а також множина показників їх оцінки.

Другий крок побудови механізму управління полягає у визначенні факторів управління. Оцінити узгодженість критеріїв і факторів управління можна співставленням запланованих і отриманих показників стану факторів і показників результатів, на досягнення яких був направлений управлінський вплив.

Третім кроком формування механізму управління є визначення методів і важелів управлінського впливу на фактори, а також розробки інформаційного та

нормативно-правового забезпечення, фінансових методів та фінансових важелів.

Четвертий крок у формуванні механізму управління грошовими потоками підприємства передбачає виявлення необхідної сукупності ресурсів управління, шляхом яких здійснюється вплив на відповідні його фактори. Ресурси управління слід розуміти як джерела впливу на фактори управління, яким притаманна різноманітна природа: фінансова, матеріальна, соціальна тощо. Вони не можуть бути ізольованими, оскільки утворюються в результаті взаємного впливу.

В ході реалізації управлінської стратегії, використовуються різноманітні ресурси, при чому окремі їх види являють собою складну комбінацію інших видів ресурсів.

Один з основних економічних законів доводить обмеженість ресурсів як кількісну, так і в межах конкретного часового проміжку, наслідком якої виявляється намагання найбільш раціонального й оптимального їх використання: за відомого обсягу ресурсів, максимізується результат, за відомого результату – мінімізується обсяг ресурсів. Обмеженість в ресурсах може призводити до необхідності перегляду складу виявлених факторів управління або методів управлінського впливу на них, що, у свою чергу, потребує зміни раніше встановлених цілей управління грошовими потоками і приведення їх у відповідність до реальних можливостей впливу на фактори [11, с. 149]. Важливою умовою побудови механізму управління грошовими потоками є вивчення факторів, які впливають на їх обсяг і характер формування у часі.

Можливий перелік впливаючих факторів наведений на рис.3.5:

Рис. 3.5 Фактори, що впливають на формування механізму управління грошовими потоками підприємства

Організаційне забезпечення ефективної моделі управління грошовими потоками підприємства можна охарактеризувати такими напрямками фінансової роботи, як [3, с. 390-391]:

- організація трансакції, зокрема в частині часу, обсягів та повноти руху грошових коштів підприємства;
- контроль руху грошових ресурсів, зокрема на відповідність бюджетним параметрам діяльності підприємства у плановому періоді й дотримання значень цільових індикаторів;
- підтримка управлінських рішень та оцінка ефективності менеджменту.

Управління грошовими потоками здійснюється відповідно до поставлених цілей, обґрунтування яких є початковим етапом формування моделі управління грошовими потоками, в котру закладаються загальні і специфічні цілі (рис. 3.6).

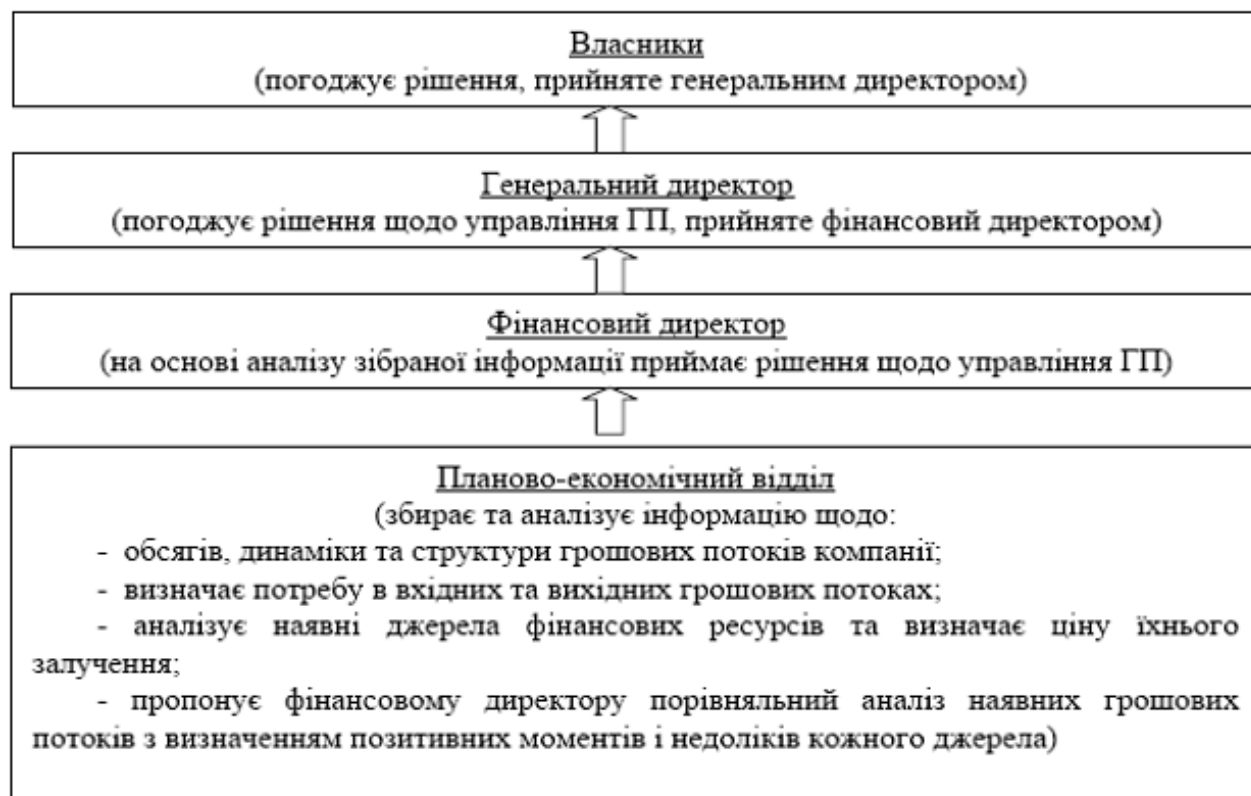

Рис. 3.6 Порядок прийняття рішення щодо управління грошовими потоками підприємства

Ефективність управління грошовими потоками визначається синхронізацією надходжень і виплат, підтримкою постійної платоспроможності підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» і включає такі складові:

- визначення мінімального обсягу грошових коштів, достатнього для обслуговування поточної господарської діяльності;
- постійний моніторинг надходження грошових коштів від продажу;
- згладжування коливань в обсягах надходжень і виплат грошових коштів з метою запобігання платіжної кризи в окремі періоди;
- оптимізація системи розрахунків з постачальниками і покупцями, тобто обґрунтування політики надання комерційних кредитів і отримання відстрочок платежів;
- вибір напрямків використання тимчасово вільних грошових коштів з метою запобігання втрат від інфляції і упущеної вигоди; прискорення

оборотності грошових коштів за рахунок впровадження організаційно-економічних заходів.

Негативні наслідки дефіцитного грошового потоку підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» проявляються у зниженні ліквідності та рівня платоспроможності підприємства, що призводить до зростання кредиторської заборгованості, зростання тривалості фінансового циклу підприємства та зниження показників ефективності використання капіталу підприємства.

На сучасних підприємствах, винятком не є ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» не використовуються сучасні методології та технології планування, що виступає негативним фактором, адже для покращення ефективного руху грошових коштів інформаційне забезпечення має бути результативним [7, с.102]. Одним із ефективних елементів фінансового планування виступає процес бюджетування.

Бюджетування – це сукупність взаємопов'язаних процесів планування, контролю, аналізу діяльності як підприємства в цілому, так і окремих його підрозділів [2, с.181]. Головними інструментами бюджетного планування виступають три основних бюджети, кожен з яких має своє призначення:

а) бюджет доходів і витрат – передбачає планування прибутку підприємства, його рентабельності та продуктивності, тобто даний бюджет надає інформацію про ефективність діяльності підприємства в цілому, та за його структурними одиницями зокрема;

б) бюджет руху грошових коштів – відображає вхідні та вихідні грошові потоки та показує платоспроможність підприємства.

В межах даного бюджету часто виділяють інвестиційний бюджет, який показує грошовий потік спрямований на здійснення інвестицій; складення прогнозного балансу – характеризує зміни фінансового і майнового стану підприємства за умови виконання в інших бюджетах господарських і фінансових операцій [7, с.103].

Основними умовами ефективного застосування бюджетування на ПАТ

«Запорізький абразивний комбінат» є реальність встановлених планових показників.

Планові завдання повинні бути економічно обґрунтовані, з врахуванням ситуації, що наданий момент склалась в середині підприємства і на ринку. Періодичне коригування планових показників у відповідності до внутрішніх і зовнішніх змін щодо діяльності підприємства. На ринку відбуваються постійні зміни рівня цін на сировину і матеріали, що закуповуються і на продукцію, що реалізується.

Виплата премій працівникам ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» на основі розрахунку комплексного показника по виконанню завдань, виконання плану по виробництву продукції і по ліміту витрат на її виробництво.

Це необхідно для того, щоб не було перегинів з метою якомога більшого перевиконання плану, щоб отримати більші преміальні.

Таким чином, при використанні таких варіантів удосконалення організації грошових потоків, підприємство забезпечить ефективність їх використання та підвищення фінансових результатів своєї діяльності.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Тема дипломної роботи: «Управління грошовими активами підприємства». Під час виконання дипломної роботи збирається, систематизується та опрацьовується великий об'єм теоретичного матеріалу, виконується його обробка за допомогою персонального комп'ютера, проводиться аналіз основних техніко-економічних показників.

Робоче місце під час виконання дипломної роботи знаходиться в кабінеті (офісному приміщенні) ПАТ «Запорізький абразивний комбінат». Робоче місце забезпечується належною оргтехнікою, технічними засобами зв'язку і є зручним для виконання своїх трудових обов'язків.

До комплексу обладнання, яке використовується входить:

- а) комп'ютерна та різноманітна периферійна техніка;
- б) обладнання, яке підтримує комфортні умови праці (опалювальні прилади, кондиціонери).

Аналіз потенційних небезпек.

Під час виконання роботи в сфері фінансів, в офісному приміщенні є можливість виникнення потенційних небезпек та різноманітних шкідливих факторів:

- Ураження електричним струмом, у наслідок несправності електорообладнання, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм або летального наслідку;
- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;
- нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з

клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими). Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів;

- кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

- «синдром професійного вигорання», через рутинну роботу та однотипні завдання, що можуть призвести до стресових ситуацій, депресій та психічних розладів;

- негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

- недостатнє освітлення виробничих приміщень і робочих місць, у зв'язку з несправністю, або хибного вибору освітлювальних приладів, що призводить до погіршення зору;

- підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

- незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітрообмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

- пряма і відбита від екрана ПК блескність, що призводить до роздратованості та повільного процесу роботи;

- вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим теном, недотриманням, або

порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

– неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей.

Заходи по забезпеченню безпеки.

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженебезпечної зони П-Іа, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до

джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неуважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, передбачені перерви у роботі – 15 хвилин кожні дві години, а також спеціально обладнане приміщення – кімната відпочинку.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

З метою запобігання виникненню «синдрому професійного вигорання», зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків

гіподинамії, запобігання втоми, передбачені перерви у роботі – 15 хвилин кожні дві години, а також спеціально обладнане приміщення – кімната відпочинку. Також запропоновано періодична участь в семінарах та конференціях, де надається можливість зустрітися з новими людьми і обмінятися досвідом. Розроблено графік відпусток.

Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці.

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

У зв'язку з невдалим віддзеркаленням світла виникає пряма і відбита від екрана ПК блесткість. Для запобігання роздратованості та повільного процесу роботи, робочі місця розміщені таким чином, щоб прямі промені сонця не попадали безпосередньо на екран, на вікнах передбачені жалюзі. Також допоміжні настільні освітлювальні прилади розміщені таким чином, щоб світло попадало на клавіатуру, а не на екран.

Основними причинами недостатньої або нераціональної освітленості робочих місць є несправність або нераціональний вибір освітлювальних приладів. Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у

відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу розмірами $A \times B \times H = 16 \times 8 \times 3,4$ м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету $E_n = 300$ лк.

1. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника;

$$N_p = \frac{8}{(3,4 - 0,8) \cdot 1,4} = 3, \text{ шт.}$$

2. Визначаємо максимально допустиму відстань між рядами світильника $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт;

$$L_{\max} = \frac{8}{3} = 2,67, \text{ м}.$$

3. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$$i = \frac{16 \cdot 8}{(3,4 - 0,8) \cdot (16 + 8)} = 2,05.$$

4. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильником типу ЛПО.

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення і дорівнює $\eta = 54$ %.

5. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу (для кабінету $k_3=1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 16 \cdot 8 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,54} = 109511, \text{ лм.}$$

6. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні

$N_{св}^i$:

$$N_{св}^i = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт;} \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м;

$$N_{св}^i = \frac{16 \cdot 8}{2,67^2} = 18, \text{ шт.}$$

7. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_L^i :

$$\Phi_L^i = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_L^i}, \text{ лм;} \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_L^i – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за

формулою:

$$N_L^i = N_{св}^i \cdot n, \text{ шт;} \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_{\text{л}}^{\text{ц}} = 18 \cdot 2 = 36, \text{ шт};$$

$$\Phi_{\text{л}}^{\text{ц}} = \frac{109511}{36} = 3042, \text{ лм.}$$

8. Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{\text{л}}^{\text{ц}}$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{\text{л}}$:

$$m = \frac{\Phi_{\text{л}}^{\text{ц}}}{\Phi_{\text{л}}}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{3042}{2600} = 1,17.$$

9. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{\text{св}}$:

$$N_{\text{св}} = N_{\text{св}}^{\text{ц}} \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: $N_{\text{св}}^{\text{ц}}$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт;
 m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи;

$$N_{\text{св}} = 18 \cdot 1,17 = 21, \text{ шт.}$$

10. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні $N_{\text{л}}$:

$$N_{\text{л}} = N_{\text{св}} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

)

де: $N_{\text{св}}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_l = 21 \cdot 2 = 42, \text{ шт.}$$

11. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк;} \quad (4.11)$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості;

$$E_p = \frac{2600 \cdot 42 \cdot 0,54}{16 \cdot 8 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 299, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу дорівнює 299 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення і яке забезпечується за допомогою 21 світильника типу ЛПО.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та

ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвучу та інфразвучу». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні

норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: $n^+ = 1500-30000$ (шт. на 1см^3); $n^- = 3000-5000$ (шт. на 1см^3). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Заходи з пожежної безпеки.

Горінням називається складний фізико-хімічний процес взаємодії горючої речовини та окислювача, який супроводжується виділенням тепла та випромінюванням світла.

Процес горіння призводить до пожежі.

Пожежа – неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що розповсюджується в часі і просторі.

Класифікація пожеж здійснюється в залежності від виду горящих речовин і матеріалів згідно ГОСТ 27331-87 «Пожарная техника. Классификация пожаров». Приміщення офісу, де проводяться роботи можна віднести до класу пожежі (А) – тверді речовини, переважно органічного походження, горіння яких супроводжується тлінням (меблі на місцях, документація). Крім визначених ГОСТ 27331-87 класів пожеж, згідно НАПБ Б.03.001-2004 «Про затвердження Типових норм належності вогнегасників» приміщення офісу відноситься і до класу пожежі (Е) – горіння електроустановок, що перебувають під напругою електричного струму.

Методика визначення категорій приміщень та будівель за вибухопожежною та пожежною небезпекою регламентується НАПББ.03.002–2007 «Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою». Приміщення офісу відноситься до категорії Д.

В приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д та площею 128 м^2 передбачені первинні засоби пожежогасіння, а саме встановлені три вуглекислотні вогнегасника місткістю 3 літри. Також із-за неможливості перебування персоналу в офісі цілодобово передбачені комбіновані датчики, які

реагують на виділення диму та підвищення температури та передають сигнал на пульт пожежної охорони.

Заходи по забезпеченню безпеки в надзвичайних ситуаціях.

Особливості проведення рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації наслідків виробничих аварій і катастроф.

Великі виробничі аварії і катастрофи (далі - аварії) можуть призвести до загибелі людей і завдати відчутної шкоди народному господарству. Тому забезпечення безаварійної роботи на підприємстві слід розглядати як важливу державну справу, що вимагає повсякденної уваги міністерств, відомств, керівників та інженерно-технічного персоналу об'єктів господарювання (ОГ). Аварії можуть відбутися на будь-яких промислових підприємствах і на транспорті, однак найбільшу небезпеку становлять об'єкти, які виробляють чи застосовують у технології сильнодіючі отруйні речовини (СДОР), вибухо- і пожежанебезпечні матеріали й продукти. Небезпечними об'єктами є також склади, бази, залізничні станції і порти, де зберігаються чи знаходяться запаси цих матеріалів і продуктів.

Аварії можуть відбутися в результаті стихійних лих, допущених прорахунків у проектуванні, будівництві й устаткуванні підприємств; введення в експлуатацію промислових об'єктів з великими недоробками і відступами від проектів; прийняття в експлуатацію вентиляційних систем без випробування їх на ефективність роботи; незабезпечення вибухо- і пожежанебезпечних виробництв необхідною промисловою вентиляцією і захистом від пилу; недоробок з техніки безпеки й охорони праці; незадовільного оснащення контрольно-вимірною, захисною, блокуючою апаратурою і недостатньої герметичності технологічного устаткування. Вони можуть бути також наслідком порушення технологічних процесів, несправності електропроводки і відсутності надійних систем пожежогасіння.

Кожна конкретна аварія викликається сукупністю ряду причин і несприятливих факторів. Аналіз показує, що аварії виникають, головним чином,

у результаті слабкої навченості персоналу, допущеної недбалості, порушенні технологічного процесу виробництва і правил техніки безпеки. Вивчення причин аварій і всебічна оцінка ступеня небезпеки дозволяють правильно визначити заходи щодо їх попередження, передбачити необхідні заходи захисту людей і зниження збитків.

Основними заходами щодо ліквідації наслідків великих аварій є: оповіщення про небезпеку робітників та службовців, формувань цивільного захисту (ЦЗ) і населення, що проживає поблизу об'єкта; комплексна розвідка об'єкта, на якому відбулася аварія; порятунок людей з-під завалів, зі зруйнованих і пошкоджених будинків та споруд, надання медичної допомоги постраждалим і евакуація їх у лікувальні установи; гасіння пожеж; локалізація аварій на комунально-енергетичних мережах, які перешкоджають веденню рятувальних робіт; улаштування проїздів і проходів до місць аварій; обвалування нестійких конструкцій, розбирання завалів, демонтаж збереженого устаткування, якому загрожує небезпека; організація комендантської служби.

Швидке проведення рятувальних робіт і оперативна ліквідація наслідків аварії вимагають значних сил і засобів, для цих цілей залучаються спеціальні (об'єктові) і територіальні формування загального призначення і служб.

При ліквідації наслідків виробничих аварій застосовуються інженерна й інша спеціальна техніка: крани, бульдозери, екскаватори, компресорні станції, самоскиди. Важкі тягачі з тросами для розтягування і розведення великих залізобетонних конструкцій, вертольоти великої вантажопідйомності і металорізальні установки.

Використовуються також засоби малої механізації: домкрати, лебідки, мотопилки, гасорізи, електронасоси й ін.

Рятувальні роботи в місцях аварії, як правило, проводяться в умовах загазованості, а при пожежах - задимленості і високих температур; щоб забезпечити безперервність роботи з наростаючим темпом, сили ЦЗ поділяють на зміни і виділяють резерви.

У залежності від характеру і масштабу аварії керівництво ліквідацією наслідків здійснює або керівник даного підприємства, який є одночасно і начальником ЦЗ, або голова спеціально створеної надзвичайної комісії. На кожному ділянці призначається керівник з числа відповідальних посадових осіб об'єкта або керівників ЦЗ і фахівців служб ЦЗ. Він повинен поставити завдання формуванням, вказати терміни і способи їх виконання, визначити порядок матеріального, технічного й інших видів забезпечення, організувати роботи, своєчасну зміну, відпочинок і харчування особового складу.

Рятувальні роботи і допомога потерпілим організуються негайно після виникнення аварії. Також відразу вживаються заходи до локалізації і гасіння пожеж, без цього неможливе виконання інших робіт. Ухваленню рішення на проведення рятувальних та інших невідкладних робіт (РІНР) передують ретельна розвідка. Основні її завдання - виявити обстановку, що склалася, визначити характер руйнувань і обсяг невідкладних робіт, умови, у яких потрібно вести ці роботи. У ході розвідки визначаються місцезнаходження постраждалих людей, намічаються способи їх порятунку і шляхи евакуації. Розвідку організовує керівник - начальник ЦЗ об'єкта (або голова надзвичайної комісії) за допомогою розвідувальних формувань і при обов'язковій участі провідних спеціалістів.

До місця виробничої аварії першими повинні прибувати протипожежні команди, підрозділи міліції, машини швидкої медичної допомоги.

Ліквідація наслідків аварії може здійснюватися одночасно на всьому об'єкті чи на окремих ділянках у тих випадках, коли мається достатня кількість сил і засобів, роботи проводяться відразу на всій площі. Якщо сил недостатньо, роботи доводиться проводити послідовно. При цьому в першу чергу їх починають там, де необхідно надати допомогу людям, і на ділянках, які становлять найбільшу небезпеку.

Перша медична і лікарська допомога надається постраждалим, які знаходяться в стані шоку, а також звільненим з-під невеликих завалів і уламків. Витягування людей з-під великих завалів здійснюється з дотриманням заходів

безпеки, їм надається невідкладна медична допомога з наступною евакуацією в лікувальні установи.

Будь-яке підприємство має свої особливості, які можуть бути невідомі рятувальникам, але повинні бути враховані. Тому перед початком робіт з кожним формуванням відповідними фахівцями підприємств і служб ЦЗ проводиться інструктаж, на якому вказуються способи дій при виконанні поставленого завдання і правила безпеки, дотримання яких обов'язково.

Таким чином, у цьому розділі розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників в кабінеті (офісному приміщенні) ПАТ «Запорізький абразивний комбінат». Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці, заходи з пожежної безпеки (в приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д та площею 128 м² передбачені первинні засоби пожежогасіння, а саме встановлені три вуглекислотні вогнегасника місткістю 3 літри. Також із-за неможливості перебування персоналу в офісі цілодобово передбачені комбіновані датчики, які реагують на виділення диму та підвищення температури та передають сигнал на пульт пожежної охорони), заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях, а саме особливості проведення рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації наслідків виробничих аварій і катастроф.

ВИСНОВКИ

Грошові кошти використовуються для фінансування поточних операцій і включають кошти у касі та кошти на банківських рахунках підприємств. До еквівалентів грошових коштів відносять короткострокові фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у грошові кошти і мають незначний ризик зміни вартості. До них належать цінні папери зі строком погашення до трьох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо).

Ефективність управління грошовими потоками визначається впливом цього процесу на платоспроможність підприємства, швидкість обороту обігового капіталу, обсяги залучених коштів та кредиторську заборгованість, а в кінцевому результаті на рентабельність підприємства та його конкурентні позиції.

Управління грошовими коштами здійснюється на таких засадах:

- підтримка мінімального залишку грошових коштів для безперебійного здійснення поточних розрахунків;
- врахування діапазону сезонних змін залишку грошових коштів;
- створення резерву вільних грошових коштів на випадок можливого розширення обсягів діяльності;
- формування резерву грошових коштів для компенсації непередбачених витрат і можливих втрат у процесі фінансово-господарської діяльності;
- своєчасна трансформація вільних грошових коштів високоліквідні фінансові інструменти та їх зворотна конвертація для поповнення залишку грошових коштів.

Методика аналізу грошових коштів зводиться до аналізу за трьома основними напрямками: операційна діяльність, інвестиційна діяльність, фінансова діяльність. Таке групування дає можливість проаналізувати поточні потоки грошових коштів, оцінити здатність підприємства, погасити свою

заборгованість та виплатити дивіденди, проаналізувати необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів.

Грошові активи підприємства включають грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті. В умовах інфляції залишки грошей є найбільш інфляційне незахищеною частиною майна, оборотних активів. Саме розв'язання завдання збереження реальної вартості грошей буде сприяти:

- підтримка залишку грошей в межах встановленого нормативу та негайне використання для придбання запасів або фінансових вкладень «вільних залишків», що перевищують встановлений норматив;

- для збереження вартості грошей доцільно оптимізувати склад грошових коштів за видами валюти, віддаючи перевагу стійким конвертованим валютам.

Аналізуючи грошові потоки підприємства ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» потрібно мати на увазі, що:

- темп приросту грошового потоку від операційної діяльності характеризує масштаби зростання фінансового потенціалу підприємства та рівень доходності, який досягнуто за минулі звітні періоди;

- аналіз грошового потоку від інвестиційної діяльності дозволяє дослідити інвестиційну політику підприємства і виявити розмір тих інвестицій, які в майбутньому призведуть до надходження (витрачання) грошових коштів;

- розгляд показників фінансової діяльності дає можливість спрогнозувати майбутні дивіденди власників капіталу. Аналіз дебіторської заборгованості доцільно проводити за двома напрямками:

- аналіз контрагента (покупця) — для визначення його платоспроможності;

- аналіз на власному підприємстві — для з'ясування можливостей щодо надання комерційних позик.

Послідовність аналізу дебіторської заборгованості включає такі етапи:

- оцінювання величини, структури (за видами) та динаміки дебіторської заборгованості з використанням прийомів горизонтального і вертикального

аналізу;

- дослідження структури дебіторської заборгованості за строками непогашення з метою з'ясування стану платіжно-розрахункової дисципліни;
- комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників;
- порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості;
- обґрунтування заходів, спрямованих на вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, доходність різних напрямків діяльності та управління, окупність витрат. Вони більш повно характеризують кінцеві результати господарювання та управління підприємством.

Управління грошовими потоками в цілому є важливим елементом фінансової політики підприємства, воно наскрізь охоплює всю систему управління підприємством. Важливість та значення управління грошовими потоками важко переоцінити, адже від його якості та ефективності залежить не тільки його стійкість в конкретний період часу, а й можливість подальшого розвитку, досягнення фінансового успіху на довгострокову перспективу.

Комплексна діагностика стану системи управління грошовими потоками підприємства передбачає дослідження таких її складових:

- наявність спеціального підрозділу (фахівця), що здійснює управління грошовим оборотом;
- регулярність, повнота та глибина проведення аналізу грошових коштів і грошових потоків;
- нормування залишків грошових активів, організація контролю за дотриманням нормативу;
- форми і методи розрахунків, які використовуються підприємством;
- організація фінансового планування діяльності, у тому числі планування руху грошових коштів;

— опанування теорії та практичне застосування інструментів управління грошовими потоками.

Оптимізація грошових потоків здійснюється шляхом вибору найкращих форм їх організації на підприємстві з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів із метою досягнення їх збалансованості, синхронізації та зростання чистого грошового потоку.

Враховуючи специфіку діяльності вітчизняних підприємств, доцільно виокремити основні напрями оптимізації грошових потоків:

- удосконалення системи обліку з метою здійснення достовірного ретроспективного аналізу;
- подальше вдосконалення технології фінансових розрахунків для скорочення операційних потреб підприємства у необхідних коштах;
- виявлення та реалізації резервів, які допомагають зменшити залежність підприємства від залучення зовнішніх джерел коштів;
- забезпечення повної збалансованості додатних і від’ємних грошових потоків у часі та за центрами відповідальності;
- забезпечення тісного взаємозв’язку грошових потоків за видами діяльності;
- збільшення обсягу та поліпшення якості чистого грошового потоку;
- підвищення об’єктивності прогнозування грошових потоків;
- розвиток використання альтернативних джерел ліквідності;
- підвищення ефективності використання вільних коштів у фінансуванні підприємства.

Оснoву оптимізації руху грошових коштів підприємства становить забезпечення збалансованості обсягів додатного і від’ємного грошових потоків, оскільки і дефіцит, і надлишок грошових ресурсів негативно впливають на результати господарської діяльності.

Негативні наслідки дефіцитного грошового потоку виявляються у зниженні ліквідності активів і рівня платоспроможності підприємства, у зростанні

простроченої кредиторської заборгованості, затримках у погашенні кредитів, а в кінцевому підсумку — в зниженні рентабельності авансованого капіталу.

За надлишкового грошового потоку втрачається реальна вартість тимчасово вільних коштів унаслідок інфляції, уповільнюється оборотність капіталу в результаті простого коштів, втрачається частина потенційного доходу у зв'язку з втраченою вигодою від прибуткового розміщення коштів в операційному чи інвестиційному процесі.

В результаті дослідження було виявлено, що механізм управління грошовими потоками є системою управлінського впливу, якій притаманні одночасно організація і дезорганізація, діалектичний взаємозв'язок яких виявляє істинну сутність цього поняття. Розроблений механізм управління грошовими потоками підприємства передбачає досягнення певних управління, що полягають у визначенні попиту на гроші підприємства і оптимізації його грошових потоків. Критеріями управління грошовими потоками підприємства, тобто кількісними характеристиками цілей, можуть виступати: обсяг чистого грошового потоку, величина попиту на гроші, обсяг валових вхідних і вихідних грошових потоків, ліквідність грошового потоку, а також множина показників їх оцінки.

Ефективність управління грошовими потоками визначається синхронізацією надходжень та виплат, підтримкою постійної платоспроможності підприємства та раціональним використанням фінансових ресурсів, які формуються із зовнішніх і внутрішніх джерел. Практична реалізація цих складових управління грошовими потоками дасть змогу певною мірою знайти компроміс між необхідністю підтримувати певний обсяг грошових коштів для забезпечення ліквідності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22.12.94 р. №334/94 ВР із змінами і доповненнями. У редакції Закону України від 22.05.97 р. №283/97-ВР // Вісник податкової служби України - 2004,- №33-34(315). - С. 3-64.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. №996-XIV / Реформування бухгалтерського обліку в Україні. План рахунків. Положення (станданти) бухгалтерського обліку / За ред. В. М. Пархоменко. - Луганськ: Лугань, 2000. - С 30—39.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 із змінами та доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України від 30.11.2000 р. №304, від 25.11.2002 р. №989 // Бухгалтерський облік і аудит - 2002.- №12. - С 33-36.
4. Авдеенко В. Н., Котлов В. А. Производственный потенциал промышленного предприятия. — М.: Экономика, 2002. — 360 с.
5. Бойчик І. М., Харів П. С., Хопчак М. І. Економіка підприємств. — Л.: Сподом, 2001. — 320 с.
6. Вихрущ В. П. Основи бізнесу: Підручник. — Т.: Збруч, 2004. — Том 1. — 360 с.
7. Вихрущ В. П., Тирпак І. В. Економіка нових форм господарювання. — Бучач: ТАНГ, 2004. — 240 с.
8. Воефодин С. А. Экономический механизм управления промышленным производством. — К.: Вища школа, 2001. — 320 с.
9. Волков О. Экономика предприятия. — М.: ИНФРА, 2005. — 290 с.
10. Грузинов В.П. Экономика предприятий. — М.: Финансы и статистика,

2003. – 275 с.

11. Економіка виробничого підприємства. — Л.: Оксарт, 2001. – 360 с.
12. Економіка підприємств / За ред. В. П. Вихруща, П.С. Харіва. — Т.: ТАНГ, 2007. – 420 с.
13. Економіка підприємств: Підручник / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: Хвиля-Прес, 2001. – 320 с.
14. Економіка підприємств: В 2 т.: Підручник / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: Хвиля-Прес, 2002. – 280 с.
15. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств / За ред. С. І. Шкарабана, М. І. Сапагова. — Т.: ТАНГ, 2001. – 278 с.
16. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия. — М.: ИНФРА-М, 2003. – 380 с.
17. Курс рыночной экономики / Под ред. Г. И. Рузавина. — М.: Банки и биржи, 2004. – 370 с.
18. Организация, планирование и управление деятельностью промышленного предприятия / Под ред. СМ. Бухало. — К.: Вища школа, 2003. – 360 с.
19. Петренко В. П., Данилюк М. О., Попадюк А. В., Манів З. О. Лібералізація економіки і проблеми управління регіоном. — Л.: ІРД НАН України, 2005. – 480 с.
20. Петрович Й. М., Вудіщева І. О. та ін. Економіка виробничого підприємства: Навч. посіб. — Л.: Оксарт, 2006. – 325 с.
21. Покропивний С. Ф., Колот В. М. Підприємство: стратегія, організація, ефективність: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2003. – 220 с.
22. Пушкар М. С. Планування і організація підприємств, об'єднань і комплексів: Навч. посіб. — К.: НМК, 2002. – 150 с.
23. Сергеев М. В. Экономика предприятия. — М.: ФНС, 2003. – 275 с.
24. Теория и практика антикризисного управления: Учебник / Под ред. С. Г. Беляева и В. И. Кошкина. — М.: Закон и право: ЮНИТИ, 2006. – 275 с.
25. Томпсон А. Экономика фирм. — М.: Бином, 2000. – 320 с.

26. Хопчан М. І., Харів П. С., Бойчик І. М., Лотиш О. М. Організація і планування виробництва: теорія і практика: Навч. посіб. — Т.: Марком: Нова генерація, 2000. — 470 с.
27. Швандар В. А., Прасолова В. П. Экономика предприятия. Тесты, задачи, ситуации. — М.: ЮНИТИ, 2001. — 360 с.
28. Экономика предприятия / Под ред. В. Я. Горфинкеля и др. — М.: Банки и биржи: ЮНИТИ. — 2001. — 280 с.
29. Экономика предприятия / Под ред. В. М. Семенова. — М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. — 360 с.
30. Экономика предприятия / Под ред. В. Я. Хрипича. — Минск: НИЖ: Финансы, учёт, аудит. — 2000. — 320 с.
31. Економіка підприємства З. О. Манів, І. М. Луцький. Навчальний посібник 2-ге видання, Київ «Знання» 2006. — 580 с.
32. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. — Т.2. — К.: Ника-Центр, «Эльга», 2000. — 512 с.
33. Бочаров В.В. Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е Леонтьев. — СПб.: Питер, 2004. — 592 с.
34. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхем, Л. Гапенски. — Т.2. — [перевод с англ.; под ред. В.В. Ковалева] — СПб.: Экономическая школа, 1997. — 669 с.
35. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж.К. Ван Хорн. — [перевод с англ.; гл. ред. серии Я.В. Соколов] — М.: Финансы и статистика, 1999. — 800 с.
36. Воробьев Ю.Н. Финансовый менеджмент: [учеб. пособ.] / Ю.Н. Воробьев. — Симферополь: НАПКС, 2011. — 392 с.
37. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П. Дядечко. — К.: ЦУЛ, 2007. — 224 с.
38. Жежель Ю.В. Сущность «потокowego подхода» и эволюция определения денежных потоков предприятия / Ю.В. Жежель // Вісник СевНТУ

Вип.98: Економіка і фінанси: зб. наук. пр. — Севастополь: Издательство СевНТУ, 2009. — С. 37— 40.

39. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 560 с.

40. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика / В.В. Ковалев. — [2-е изд., перероб. и доп.] — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. — 1024 с.

41. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. — [3-тє вид., випр.і доп.] — К.: Знання, 2008. — 483 с.

42. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: [учеб. пособ.] / Б. Коласс. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. — 576 с.

43. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / Р.О. Костирко. — Х.: Фактор, 2007. — 784 с.

44. Кузнецова И.Д. Управление денежными потоками предприятия: [учеб. пособ.] / И.Д. Кузнецова. — Иваново: Иван. гос. хим.-технол. ун-т, 2008. — 193 с.

45. Лігоненко Л.О. Управління грошовими потоками: [навч. посіб.] / Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. — К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2005. — 255 с.

46. Макарова А.А. Управление денежными потоками в условиях горизонтально интегрированных компаний: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / А.А. Макарова. — М., 2010. — 22 с.

47. Райс Т. Финансовые инвестиции и риск / Т. Райс, Б. Коли. — К.: Издательское бюро ВНУ, 1995. — 592 с.

48. Сорокина Е.М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика / Е.М. Сорокина. [2-е изд., перераб.и доп.] — М.: Финансы и статистика, 2004. — 176 с.

49. Тянь Р.Б. Планування діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Р.Б. Тянь. — К.: МАУП, 1998.— 156 с.

50. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента . - К. :Ника-центр, 1998.- 480 с.

51. Левченко К.В. Рух грошових коштів підприємства/К.В.Левченко, І.Є.Андрющенко//Ефективна економіка – 2017 - №10. Режим доступу до журналу :<http://www.economy.nauka.com/ua/>